

סדר
ליל ראש השנה
סימנא מילתא
מנחת אשר

מאת מרן רבינו הגאון
רבי אשר וייס שליט"א

נלקט נערך ויו"ל ע"י
חברי מכון "מנחת אשר"
יד לעזריאל ויהודית וייל

ערב ראש השנה תשע"ח
ירושלים ת"ו

סדר
ליל ראש השנה
סימנא מילתא
מנחת אשר

מאת מרן רבינו הגאון
רבי אשר וייס שליט"א

נלקט נערך ויו"ל ע"י
חברי מכון "מנחת אשר"
יד לעזריאל ויהודית וייל

ערב ראש השנה תשע"ח
ירושלים ת"ו

כל הזכויות שמורות

יו"ל ע"י

מכון מנחת אשר

ת.ד. 23170

ירושלים

ניתן להשיג במשרדי המוסדות

רח' אהרון אשכולי 109

ירושלים

טל': 025022106

פקס: 026337834

סדר ועימוד: מקצועי

קונטרס זה מוקדש

לעילוי נשמתה
של האשה החשובה
מרת **הינדל** ע"ה
בת הרה"ח ר' **אליעזר דוד** ז"ל
אשת חבר להרה"ח
ר' **חנניה יו"ט ליפא בראון** ז"ל
נלב"ע ו' אלול תשע"ז
ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י ילדיה משפחת **בראון הי"ו**

שתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה

מנהג ישראל שבליל ראש השנה מטבילים הפת בדבש ואומרים "יהי רצון שתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה". ויש להבין את כפל הלשון "שנה טובה ומתוקה".

ונראה, דהנה דברים רבים יש שטובים המה, ואף טובים מאוד, אך לא בהכרח מתוקים הם לחיך. לעומתם יש דברים רבים המתוקים וערכים לחיך אך לא בהכרח טובים המה.

וכיוצא בדבר פירשתי במק"א את הכתוב (תהלים קל"ג א') "הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד". דלא כל הטוב הוא גם נעים, ולא כל הנעים טוב הוא. אמנם שבת אחים גם יחד, כאיש אחד ובלב אחד טוב מאוד וגם נעים הוא.

מאכלים רבים יש המתוקים מדבש, אך מוזיקים הם לגוף נזק רב, לעומתם ישנם מאכלים המרים כלענה אך תועלת רבה יש בהם לבריאות הגוף.

זוהי לעומת זה, גם ברוחניות לא כל הטוב מתוק הוא, ולא כל המתוק טוב הוא. אך בעומדנו בשער השנה הבאה עלינו לטובה מבקשים אנו מאבינו שבשמים שיחדש עלינו שנה טובה ומתוקה.

וכסימנא מילתא קבעו חכמים לאכול מינים שונים שרמזו יש בהם ובשמותיהם לסימן טוב ולמזל טוב, על מנת להשפיע שפע עליון משמי מרום, שפע קודש ממעון קדשו, שפע של ברכה עד בלי די משמי מרומא עילאה לכל בית ישראל.

תוכן הענינים

סדר ליל ראש השנה

ה	הלכות והנהגות קידוש בלילי ראש השנה
ו	קידוש לליל ראש השנה
ח	הלכות והנהגות סעודת ליל יום טוב
יג	סדר אכילת הסימנים ואמירת ה"יהי רצון"
טו	סדר ברכת המזון
יז	דינים אם שכח יעלה ויבא או רצה
כ	ברכות למי ששכח רצה או יעלה ויבא

לקט מנחת אשר

כא	שמחה בר"ה ויוה"כ
ל	ברכת שהחיינו בקידוש בליל שני של ראש השנה
לב	אכילת סימנים בראש השנה ואיסור ניחוש
מ	שכח יעלה ויבא בבהמ"ז בראש השנה

רעיונות ופרפראות

מה	ימי הדין והרחמים
מז	ותרועת מלך בו

תוכן הענינים

מלכויות וזכרונות	מט
מלכויות וזכרונות משתמשים בערבוביה	נא
אבינו מלכנו	נב
אל תבוא במשפט עמנו כי לא יצדק לפניך כל חי	נה
הנה יום הדין	נה
לצופה נסתרות ביום דין	נו

סימנא מילתא

❧ מנחת אשר ❧

סדר ליל ראש השנה

הלכות והנהגות קידוש בלילי ראש השנה

א. אם חל ר"ה בשבת יש שנוהגים לשיר שלום עליכם (מטה אפרים סימן תקפ"ג סעיף א' וכף החיים שם וקצות השלחן ע"ז ל' וליקוטי מהרי"ח ח"ג דף מ'), ויש שנהגו שלא לומר (אלף המגן סימן תקפ"ג), ומרן שליט"א נוהג לשיר רק אשת חיל.

ב. בליל שני של ראש השנה נוהגין ללבוש בגד חדש או להניח פרי חדש בפני המקדש ויתן עיניו בו ויברך שהחיינו. (ואפילו אם כבר ראה את הפרי קודם לכן אין בכך קפידא, עיין שו"ת מנחת אשר ח"א סימן ט' אות ב'). ואינו חוזר ומברך שהחיינו על הפרי, (ולענין זמן אכילת הפרי עיין לקמן עמוד ח' סעיף ט'), ואם אין פרי חדש אעפ"כ יברך שהחיינו (שו"ע סימן ת"ר ס"ב). ומרן שליט"א נוהג ללבוש כיפה חדשה או טלית קטן חדש.

קידוש לליל ראש השנה

אם חל בשבת מתחילים כאן:

בלחש וַיִּרְא אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה מוֹד מְאֹד
וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר:

יוֹם הַשְּׁשִׁי. וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צָבָאָם: וַיְכַל
אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, מְלֹאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה, וַיִּשְׁבֹּת
בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל מְלֹאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיְבָרֶךְ
אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי, וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ, כִּי בּוֹ שָׁבַת
מִכָּל מְלֹאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:

כשחל בחול מתחילין כאן:

סְבָרִי מְרִנָּה וְרִבְּנִי וְרִבְּנִי:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
בוֹרֵא פְרִי הַגֶּפֶן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ
מִכָּל עָם וְרוֹמָמָנוּ מִכָּל לָשׁוֹן וְקִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וַתִּתֵּן
לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה אֶת יוֹם (לשבת) הַשְּׁבִית הַזֶּה
(וְאֵת יוֹם) הַזְּכוּר הַזֶּה, יוֹם (לשבת וְכוּן) הַתְּרוּעָה (לשבת)

בְּאַהֲבָה) מִקְרָא קִדְשׁ וְזָכַר לְיִצְיָאֵת מִצְרִים, כִּי בָנוּ
בְּחֶרֶת וְאוֹתָנוּ קִדְשָׁתָּ מִכָּל הָעַמִּים, וּדְבָרְךָ אֱמֶת וְקִנְיָם
לְעַד. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ מִקְדֵּשׁ (לשבת
הַשַּׁבָּת וְ) יִשְׂרָאֵל וַיּוֹם הַזֶּכֶּרֶוֹן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שְׁתַּחֲוִינוּ וְקִנְיָנוּ
וְהִנְיָעָנוּ לְזִמְנֵי הַזֶּה:

כשחל יום ב' דראש השנה במוצאי שבת מוסיפים לפני ברכת שהחיינו:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
בּוֹרֵא מְאוּרֵי הָאֵשׁ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַמְבָדִיל בֵּין
קִדְשׁ לְחול, בֵּין אור לְחֹשֶׁךְ, בֵּין יִשְׂרָאֵל לְעַמִּים, בֵּין יוֹם
הַשְּׂבִיעִי לְשִׁשִּׁת יָמֵי הַמַּעֲשֶׂה, בֵּין קִדְשָׁת שַׁבָּת לְקִדְשָׁת
יוֹם טוֹב הַבְּדִלָּתָהּ, וְאֵת יוֹם הַשְּׂבִיעִי מִשִּׁשִּׁת יָמֵי הַמַּעֲשֶׂה
קִדְשָׁתָהּ, הַבְּדִלָּתָהּ וְקִדְשָׁתָהּ אֵת עַמּוּךְ יִשְׂרָאֵל בְּקִדְשָׁתָהּ,
בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַמְבָדִיל בֵּין קִדְשׁ לְקִדְשׁ: ומברך שהחיינו

הלכות והנהגות סעודת ליל יום טוב

ג. נוטל ידיו ומברך "על נטילת ידיים".

ד. מברך המוציא ובוזע ויש שנהגו לטבלו במלח ג' פעמים (כמבואר בסימן קס"ז) ואח"כ מטבילה בדבש (כף החיים תקפ"ג סק"ד), ויש שנהגו לטבלו בסוכר משום שמלח רומז למדת הדין (כף החיים שם ותורה לשמה סימן ת"ק), ויש שנהגו שרק לאחר הטבילה בדבש ואכילתו לטבלו במלח (שלמת חיים סימן שמ"ו וטעמי המנהגים סימן רצ"ו), ויש שנהגו לטבלו בדבש ולא לטבלו במלח כלל, (כך נהגו החזו"א והגרי"י קנייבסקי - תורת המועדים תקפ"ג סק"ג, והגרש"ז אורבך - הליכות שלמה ר"ה פ"א הערה 77), וכך נוהג מרן שליט"א.

ה. לאחר שמטבילה בדבש אוכל ואומר "יה"ר שתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה" (מטה אפרים סימן תקפ"ג סעיף א').

ו. אין להפסיק בין הברכה לאכילה כדי לומר ה"יהי רצון" (מטה אפרים תקפ"ג סעיף א').

ז. יסדר שולחנו וישמח כי ראש השנה הוא יו"ט (עיין מש"כ בזה בלקט מנחת אשר לקמן עמוד כ"א).

ח. יש שנוהגים לאכול את הסימנים לפני הסעודה (קצה המטה השמטות עמוד נ"ח), ויש שנהגו לאחר ברכת המוציא ואכילת הפת (מטה אפרים סימן תקפ"ג סעיף א'). וכדי לצאת מידי ספק בדיני הפסק וברכה אחרונה נוהג מרן שליט"א לסדר הסימנים לאחר ברכת המוציא ואכילת הפת.

ט. אולם כל זה בלילה הראשון, אבל בלילה השני "אם מניח פרי חדש לצאת בו מספק ברכת שהחיינו אז תיכף אחר ששתה מכוס של קדוש יברך על הפרי ברכה הראויה לה ויאכל מיד הפרי. והעולם נוהגים שכל אחד מבני בית נוטל מן הפרי חדש ומברך עליו ברכה הראויה וברכת שהחיינו. ובאמת שאין צורך בדבר כי עיקרו לא בא אלא להסתלק מספק ברכה ואפשר שעושים כן לסימן טוב לחידוש השנה" (מטה אפרים סימן ת"ר סעיף ו'). אולם אם לובש בגד חדש כדי לברך שהחיינו אין לנהוג כנ"ל.

י. "יהא אדם רגיל לאכול בר"ה רוביא דהיינו תלתן, כרתי, סילקא, תמרי, קרא. וכשיאכל רוביא יאמר: יה"ר שירבו זכויותינו; כרתי, יכרתו שונאינו; סלקא, יסתלקו אויבינו; תמרי, יתמו שונאינו; קרא, יקרע גזר דיננו ויקראו לפניך זכויותינו. הגה: ויש נוהגין לאכול תפוח מתוך בדבש, ואומרים: תתחדש עלינו שנה מתוקה, וכן נוהגין. ויש אוכלים רמונים ואומרים: נרבה זכויות כרמון; ונוהגין לאכול בשר שמן וכל מיני מתיקה" (שו"ע סימן תקפ"ג ס"א). ועיין בלקט מנחת אשר (לקמן עמוד ל"ב) למה אין בזה משום לא תנחשו.

יא. "ה"ה מה שנקרא בלשונות אחרים לשון רבים יאכל כל מדינה ומדינה כלשונה" (מגן אברהם בהקדמה לסימן תקפ"ג). וכך נוהג מרן שליט"א לומר על גזר שתגזור עלינו גזירות טובות.

יב. "נהגו בני צרפת לאכול בראש השנה תפוחים אדומים. וכן בפרוונצא אוכלין ענבים לבנים ותאנים לבנים וראש כבש. כל דבר חדש וקל וטוב לסימן טוב לכל ישראל" (מחזור ויטרי סימן שכ"ג).

יג. "יאמר הבקשה [ה"יהי רצון"] אחר התחלת האכילה מפני שאסור להפסיק בין ברכה לאכילה" (משנה ברורה ס"ק ד'). אבל בסימנים שלא צריך לברך עליהן, או מצד שהם דברים הבאים בתוך הסעודה או שכבר נפטרו בברכה שברכו קודם לכן על מין אחר יאמר ה"יהי רצון" לפני האכילה.

יד. אם אמר ה"יהי רצון" אחר הברכה קודם שאכל אינו הפסק ואינו צריך לחזור ולברך (אליהו רבה ס"ד ומטה אפרים ס"א).

טו. "אוכלים ראש כבש לומר: נהיה לראש ולא לזנב, וזכר לאילו של יצחק" (שו"ע שם ס"ב).

טז. "ראש כבש - וטוב יותר של איל. לומר נהיה לראש - וע"כ אם אין לו ראש כבש יאכל ראש אחר של בהמה או של עוף" (משנ"ב שם ס"ק ו' - ז'). ומרן שליט"א נוהג לומר היה"ר על ראש דג.

יז. מי שאינו יכול לאכול את הסימנים יכול לומר ה"יהי רצון" על ראייתם (כף החיים סק"ו).

יה. יש הנוהגים לומר בכל אחד מן המינים "יהי רצון מלפניך ה"א ואלוקי אבותינו", ומשנ"ב (סק"ב) משמע שבכולם אומרים עם שם ה', וכ"כ בדרך החיים (סימן קמ"ב ס"א). ויש שנהגו לומר שם ה' רק בתפוח בדבש (כך נהג הגרש"ז אורבך עיין הליכות שלמה ר"ה פ"א הערה 70). ומרן שליט"א נוהג לומר בכולם, חוץ מהמינים שלא כתובים בגמ' ובפוסקים (כגון גזר עיין לעיל אות י"א) שבהם אומר ה"יהי רצון" בלי שם ה'. (עיין מש"כ בזה בלקט מנחת אשר לקמן עמוד ל"ד).

יב. יש שנוהגים לאכול הסימנים בין בלילה הראשון ובין בלילה השני (א"ר והחיד"א) ויש שנהגו רק בלילה הראשון (בני יששכר תשרי מאמר ב' אות י"א), ויש שנהגו לאוכלם גם ביום (בן איש חי שנה א' נצבים אות ד'), ויש שנהגו לאוכלם כל עשרת ימי תשובה (בן יהוידע הוריות י"ב ע"א). ומרן שליט"א נוהג לאוכלם בשתי הלילות. ועיין מש"כ בזה בלקט מנחת אשר (לקמן עמוד ל"ג).

ב. יקדים את התמרים שקודם לרימון בשבעת המינים ופוסט בברכתו את הרימון והתפוח.

בא. הנוהג להקדים לברך על תפוח בדבש לא יביא את התמרים ורימונים לשולחן עד אחר שבירך את התפוח (כף החיים ס"ק י"ג).

בב. "יש מדקדקים שלא לאכול אגוזים, שאגוז בגימטריא חטא, ועוד שהן מרבים כיחה וניעה ומבטלים התפלה" (רמ"א שם ס"ב).

בג. "יש נמנעים לבשל בר"ה מיני חומץ בארש"ט וכדומה וע"כ האוכלים דגים לסימנא שיפרו וירבו כדגים אין מבשלין אותן בחומץ" (משנ"ב ס"ק ה').

בד. "ומטעם זה אין לאכול פולין וקטנית המרבים כיחה וניעה בראש השנה בין בלילות בין בימים, כי בראש השנה צריך שתיקה ביותר לכון מה שאומר השליח ציבור ומכל שכן בעת תקיעת שופר שעל ידי חכך בגרון להוציא כיחה וניעה מתבטלים השומעים" (מטה אפרים שם סעיף ג').

בה. "יש בני אדם שנוהגים שלא לאכול בראש השנה שום דבר חמוץ ואפילו לימון וכמ"ש במורה באצבע. ועתה ראיתי בתשובות הגאונים כ"י סימן

ק"ד שכתב שבר"ה עושים דבר של מתיקה ואין מבשלין בישול שיש בו חומץ עכ"ל הא למדת דמנהג זה קדום מזמן הגאונים" (טוב עין לחיד"א סימן י"ח אות צ"א).

כו. "יזהר מלהביא דבר כחוש רע וגרוע בטעמו אע"פ שטוב ונאה שמו, אין בו תועלת אם הוא כעור בעצמו, שאין זה כבודו של יו"ט" (סידור יעב"ץ סדר ליל ר"ה).

כז. אולם בכל הדברים הנ"ל שנמנעים מלאוכלם בר"ה אין זה כמאכלות אסורות ול"צ ביטול ברוב, אלא שאין לאכול כל ששמו עליו או שזהו טעמו העיקרי (הוראת מרן שליט"א – כתבי תלמידים).

כח. "והנה כל אלו הענינים עושין הכל לסימן טוב ולכן פשיטא שיזהר מאד שלא יכעוס בימים האלו מלבד גודל האיסור כדי שיהיה לסימן טוב רק יהיה שמח לבו ובטוח בד' עם התשובה ומעש"ט" (משנ"ב ס"ק ה').

כט. מנהג מרן שליט"א לומר נוסח ה"יהי רצון" כנוסח שכתוב בשו"ע. (ומרגלא בפומיה דברי התומים [סימן כ"ה קיצור תקפו כהן סימן קכ"ד] שכתב "ולדעתי אין ספק כי הכל מיד ה' השכיל על ידם [הבית יוסף והרמ"א], כי קושיות רבות שהקשו עליהם אחרונים ותייצו בדרך חריף ועמוק, וכמו כן כללו במתק וקוצר לשונם דינים הרבה, ולאין ספק שלא כיוונו להכל, כי איך היה אפשר לרב המלאכה מלאכת שמים שהיה עליהם, ומי הוא הגבר שיעשה חיבור על כל התורה לקוח מכל דברי הראשונים והאחרונים ולא יכבד עליהם מלאכה מלאכת שמים, רק רוח ה' נוססה בקרבם להיות לשונם מכוון להלכה בלי כוונת הכותב, וחפץ ה' בידם הצליח". וכן בשו"ת חתם סופר [אהע"ז ח"ב סימן ק"ב] כתב "ואם אולי הרב"י לא כיוון לזה מ"מ האלקים אנה לידו להמתיק בלשון קולמסו שיהי' אותו הצדיק ניצל מאותו השגיאה כי כן אורחות נותן התורה ית"ש עם כל עוסקי תורתו לשמה להכחיד תחת לשון קולמסם והצלה משגיאותינו ואם יתורצו בדוחק עכ"פ לא תצא תקלה מת"י". ורואים מזה גודל המשקל שיש בלשון השו"ע ואין לזוז ממנה). (כתבי תלמידים).

סדר אכילת הסימנים ואמירת ה"יהי רצון"

א. תמרים.

יברך בורא פרי העץ, ויכוין לפטור כל מיני פרי העץ:

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם, בורא פרי העץ:

יאכל קצת ויאמר:

יהי רצון מלפניך יהוה אלהינו ואלהי אבותינו אבינו שבשמים,
שיתמו שונאינו:

ב. רימונים.

קודם יאמר:

יהי רצון מלפניך יהוה אלהינו ואלהי אבותינו אבינו שבשמים,
שנרבה זכיות ברמון: ויאכל

ג. תפוח מתוק בדבש.

קודם יאמר:

יהי רצון מלפניך יהוה אלהינו ואלהי אבותינו אבינו שבשמים,
שתתחדש עלינו שנה [טובה ו]מתוקה: ויאכל

ד. רוביא.

יברך בורא פרי האדמה, ויכוין לפטור כל מיני פרי האדמה:

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם, בורא פרי האדמה:

יאכל קצת ויאמר:

יהי רצון מלפניך יהוה אלהינו ואלהי אבותינו אבינו שבשמים,
שירבו זכיותנו:

יד סדר אכילת הסימנים ואמירת ה"יהי רצון"

ה. ברתי.

קודם יאמר:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאַלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֲכִינוּ שְׂפִשְׁמִים,
שְׂיִפְרָתוֹ שׁוֹנְאֵינוּ: ויאכל

ו. סילקא.

קודם יאמר:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאַלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֲכִינוּ שְׂפִשְׁמִים,
שְׂיִסְתַּלְקוּ אוֹיְבֵינוּ: ויאכל

ז. קרא.

קודם יאמר:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאַלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֲכִינוּ שְׂפִשְׁמִים,
שְׂיִקְרַע [רוֹעַ] גִּזְרֵנוּ, וְיִקְרָאוּ לְפָנֶיךָ זְכוּתֵנוּ: ויאכל

ח. ראש איל, כבש או דג.

קודם יאמר:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאַלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֲכִינוּ שְׂפִשְׁמִים,
שְׂנַהֲיָה לְרֹאשׁ וְלֹא לְזָנָב: ויאכל

ט. דגים.

מקודם יאמר:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאַלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֲכִינוּ שְׂפִשְׁמִים,
שְׂנַפְרָה וְנִרְבָּה בְּדָגִים: ויאכל

איתא בסדור הריעב"ץ שנכון ללמוד על שולחנו המאמר הזה מספר הזוהר:

ובחדש השביעי. בָּמָא דְאַתְמֵד יוֹמָא דְרֹאשׁ הַשָּׁנָה יוֹמָא דְדִינָא דְכָל עֲלָמָא, דִּינָא
תְּקִיפָא וְדִינָא רַפִּיָּא. וְעֲשִׂיתֶם עוֹלָה וְהִקְרַבְתֶּם מִבְּעֵי לֵה, בְּשָׂאָר כָּל יוֹמִין, מֵאֵי
וְעֲשִׂיתֶם אֵלָא בְּיוֹמָא דָּא וְעֲשֵׂה לִי מִמַּעֲמִים כְּתִיב, בָּמָה מִמַּעֲמִים וְתִבְשִׁילִין עֲבָדִי
יִשְׂרָאֵל בְּהַנִּי יוֹמֵי בְּעוֹד דְּמִקְטַרְגָּא אֲזַל לְפִשְׁפִּשָּׂא בְּחוּבִין דְּעֲלָמָא, וְעַל דָּא לֹא

בְּתִיב וְהִקְרַבְתֶּם, אֵלָּא וְעֵשִׂיתֶם. עוֹלָה, וְלֹא אִשָּׁה עוֹלָה. וְכֵן כָּכָל שְׁאָר יוֹמִין לֹא בְּתִיב אִשָּׁה, בְּגִין דְּלִית לָהּ חִלְקָא כָּכָל חֲנִי יוֹמִי, כָּל שֶׁכֵּן בְּהֵאֵי יוֹמָא דְאֵנִן עֲבָדִין מִטַּעֲמִים וְתַבְשִׁילִין כְּלָא דַּעְתָּא דְסִמְרָא אַחֲרָא, דְּהָא יִצְחָק מְשֻׁדָּר לָהּ לְצוּר צִידָה דְחֻבִּין דְּבָנִי עֲלָמָא וְלֹאִיתָאָה לְנִפְתָּה, וּבַעֲזוֹר דְּאִיהוּ אֶזֶל יִשְׂרָאֵל נִמְלִי עֵיטָא בְּרַבְּקָה וְעֲבָדִין כָּל אֲנֹן פְּלַחְנִין וְכָל אֲנֹן צְלוֹתִין, מוֹמְנִין שׁוֹפֵר וְתַקְעִין בַּהּ בְּגִין לְאַתְעָרָא רַחֲמִי, וְהָא אוּקְיָמְנָא וְיָבֵא לֹא יוֹן וְיִשָּׁתָה, דְּאֵתִי מְרַחֵק, מְגוֹ אֲתֵר דְּחִמְרָא עֲתִיקָא וְשִׁתִּי וְאִמְעִים לָהּ וְחֲדִי, וְאַחֲרָא בְּרַבְּקָה לָהּ בְּכֻמָּה בְּרַבְּקָאן וְאַעֲבֵר עַל חֻבּוֹי. מַה בְּתִיב אֵדָּ יֵצָא וְעַקֵּב וְעֵשׂוֹ אֲחִיו בָּא מִצִּידוֹ, מַעֲיִן מִכְּמַה מַּעֲנִי, כְּמַה דְּאִתְמַר וְהָא אוּקְיָמְנָא מְלָה, וּבְגִין בְּרַבְּקָאן יוֹמָא דִּיכְבָּא, וְרַבְּקָאן אִיהוּ עוֹלָה אֵיל אַחֲרָא כְּמַה דְּאִתְמַר בְּגִין אֵילֹי דִּיִּצְחָק, וְשִׁעִיר עִזִּים אַחֲרָא לְחִטָּאת שִׁחַר לְסַמָּאל לְכַפֵּרָא אֲנַפְּוִי בְּגִין תְּהוּא בְּכִיתָ דְּאִיהוּ בְּכִי בְּהֵאֵי יוֹמָא בִּינֵן דְּלֹא אִתְעֵבֵר רַעִיתָהּ וְהָא לְמַנְנָא צַד צִידָה כְּמַה דְּאִתְמַר. בְּרוּךְ ה' לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן:

סדר ברבת המזון

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת. בְּשׁוּב יְהוָה אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן חִינֵינוּ בְּחִלְמִים: אִזּוּ וְיִמְלֵא שְׂחוּק פִּינוּ וְלִשְׁוֹנֵנוּ רִנָּה. אִזּוּ יִאֲמְרוּ בְּגוֹיִם הַגִּדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת עִם אֱלֹהֵי: הַגִּדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ. חִינֵינוּ שְׂמִיחִים: שׁוּבָה יְהוָה אֶת שְׁבִיתֵנוּ בְּאִפְסִיקִים בְּגֻבִי: הוֹרְעִים בְּרַמְעָה בְּרִנָּה יִקְצְרוּ: חֲלוּץ יִלְךְ וּבִכָּה נִשְׁאָ מִשֹּׁךְ הַדָּרַע. בָּא יָבֵא בְּרִנָּה. נִשְׂא אֱלֹמְתֵינוּ:

חֲנִי מוֹכֵן וּמִזְמֵן לְחַנֵּם מִצּוֹת עֲשֵׂה שֶׁל בְּרַבַּת הַמְּזוֹן שְׁנַאֲמַר, וְאִכְלָתָּ וְשִׁכְעָתָּ וּבְרַבַּת אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ, עַל הָאָרֶץ הַטּוֹבָה, אֲשֶׁר נָתַן לָךְ:

שלושה שאכלו כאחד חייבין בזימון:

המזמן אומר - רַבּוּתִי. מִיר וְעוֹלָן בְּעִנְיָמָשׁוֹן (או רַבּוּתִי נִבְרָךְ):

והמסובים עונים - יְהִי שֵׁם יְהוָה מְבָרָךְ מִעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

המזמן חוזר יְהִי שֵׁם יְהוָה מְבָרָךְ מִעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

בְּרִשׁוֹת מְרָנֵן וְרַבּוּתִי נִבְרָךְ (בעשרה אֱלֹהֵינוּ) שְׁאֲכִלְנוּ מִשְׁלוֹ:

המסובים עונים: בְּרוּךְ (בעשרה אֱלֹהֵינוּ) שְׁאֲכִלְנוּ מִשְׁלוֹ וּבְטוֹבוֹ חִינֵינוּ:

מי שלא אכל עמם עונה: בְּרוּךְ (אֱלֹהֵינוּ) וּמְבָרָךְ שְׁמוֹ תְּמִיד לְעוֹלָם וְעַד:

והמזמן חוזר: בְּרוּךְ (בעשרה אֱלֹהֵינוּ) שְׁאֲכִלְנוּ מִשְׁלוֹ וּבְטוֹבוֹ חִינֵינוּ:

יחיד אינו אומר ברוך הוא וברוך שמו:

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם. הן את העולם כלו. בטובו בָּחַן בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים. הוא נותן לחם לכל בָּשָׂר. בִּי לְעוֹלָם חֶסֶדוֹ. ובטובו הַגְדֹּל תָּמִיד לא חסר לָנוּ וְאֵל יִחְסַר לָנוּ מִזֶּזֶן לְעוֹלָם וָעֶד. בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגְדֹּל. בִּי הוּא אֵל זֶן וּמַפְרִינָם לְכָל וּמַטִּיב לְכָל וּמַכִּין מִזֶּזֶן לְכָל בְּרִיּוֹתָיו אֲשֶׁר בָּרָא. בְּאִמּוֹר. פּוֹתֵחַ אֶת יַדְּךָ וּמַשְׁבִּיעַ לְכָל חַי רִצּוֹן: בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. הֵן אֶת הַכֹּל:

נוֹדָה לָךְ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ. עַל שֶׁהִנְחַלְתָּ לְאַבּוֹתֵינוּ אֶרֶץ חֲמֻדָּה טוֹבָה וּרְחֻבָּה. וְעַל שֶׁחִיצֵאתָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. וּפְדִיתָנוּ מִבֵּית עַבָדִים. וְעַל בְּרִיתְךָ שֶׁחֲתַמְתָּ בְּבִשְׁרָנוּ. וְעַל תּוֹרַתְךָ שֶׁלִּמְדָתָנוּ. וְעַל חֲקִיד שֶׁחִוְדַּעְתָּנוּ. וְעַל חַיִּים חַן וְחֶסֶד שֶׁחִוְנַנְתָּנוּ. וְעַל אֲכִילַת מִזֶּזֶן שֶׁאַתָּה זֶן וּמַפְרִינָם אוֹתָנוּ תָּמִיד. בְּכָל יוֹם וּבְכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה:

וְעַל הַכֹּל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתְךָ. יִתְבָּרַךְ שְׁמֹךְ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בְּכַתּוּב. וְאָכַלְתָּ וּשְׂבַעְתָּ וּבִרְכַּתְךָ אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמִּזֶּזֶן:

רַחֵם נָא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמּוֹ. וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירָהּ. וְעַל צִיּוֹן מְשֻׁבֵּן בְּבוֹדָהּ. וְעַל מַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחָהּ. וְעַל חֲפִצַּת הַגְדֹּל

והקדוש שנקרא שמך עליו. אלהינו. אבינו. רענו וזננו פרנסנו
ובלכלנו והרויחנו. והנח לנו יהוה אלהינו מהרה מכל צרותינו. ונא
אל תצריכנו יהוה אלהינו לא לידי מתנת פשר ודם ולא לידי
הלואתם. כי אם לידך המלאה. הפתוחה. הקדושה והרחבה. שלא
נבוש ולא נכלם לעולם ועד:

דינים אם שכח יעלה ויבא או רצה

שכח ולא אמר יעלה ויבא, או כשחל בשבת שכח לומר רצה, אם נזכר קודם
שאמר ה' בברכת בונה ברחמיו וכו' חוזר ואומר שם יעלה ויבא או רצה. נזכר
לאחר שאמר ברכת בונה ברחמיו וכו' אומר ברכת אשר נתן (עיי' לקמן עמוד
כ'), נזכר לאחר שהתחיל ברכת "הטוב והמטיב", אם שכח בב' סעודות
הראשונות חוזר לראש (עיי' בלקט מנחת אשר עמוד מ'), ובשאר סעודות אינו
חוזר. ונשים ששכחו רצה דינם כנ"ל ואם שכחו יעלה ויבא בלבד אינם חוזרות
(שו"ת רעק"א קמא סימן א').

כשחל יום ראשון של ראש השנה בשבת מוסיפים:

רצה ותחליצנו יהוה אלהינו במצותיך ובמצות יום השביעי השבת הגדול והקדוש
הזה כי יום זה גדול וקדוש הוא לפניך לשבת בו ולנוח בו באהבה במצות רצונך
וברצונך הנית לנו יהוה אלהינו שלא תהא צרה ויגון ואנחה ביום מנוחתנו ותראנו
יהוה אלהינו בנחמת ציון עירך ובבנין ירושלים עיר קדשך כי אתה הוא בעל
הישועות ובעל הנחמות:

אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבא ויגיע ויראה וירצה וישמע ויפקד
ויזכר וזכרוננו ופקדוננו וזכרון אבותינו וזכרון משיח בן דוד עבדך
וזכרון ירושלים עיר קדשך וזכרון כל עמך בית ישראל לפניך
לפליטה למזבח לחן ולחסד ולרחמים לחיים טובים ולשלום ביום
הזכרון הזה: זכרנו יהוה אלהינו בו למזבח ופקדנו בו לברכה
והושיענו בו לחיים טובים. ובדבר ישועה ורחמים חוס וחסנו ורחם
עלינו והושיענו כי אליך עינינו כי אל מלך חנון ורחום אתה:

ובנה ירושלים עיר הקדש במהרה בימינו. ברוך אתה
יהוה. בונה ברחמי ירושלים. אמן:

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם. האל. אבינו. מלכנו. אדירנו.
בוראנו. גואלנו. יוצרנו. קדושנו קדוש יעקב. רוענו רועה ישראל.
המלך הטוב והמטיב לכל. שבכל יום ויום הוא המטיב הוא מטיב
הוא ייטיב לנו. הוא גמלנו הוא גמלנו הוא יגמלנו לעד לחן ולחסד
ולרחמים ולרחמי הצלה והצלחה ברכה וישועה נחמה פרנסה
ובלילה ורחמים וחסדים ושלום וכל טוב ומכל טוב לעולם אל
יחסרנו:

הרחמן הוא מלך עלינו לעולם ועד: הרחמן הוא יתברך בשמים
ובארץ: הרחמן הוא ישתבח לדור דורים. ויתפאר בנו לעד ולנצח
נצחים. ויתגדל בנו לעד ולעולמי עולמים: הרחמן הוא יפרנסנו
בכבוד: הרחמן הוא ישפר עלנו מעל צוארנו והוא יוליכנו קוממיות
לארצנו: הרחמן הוא ישלח לנו ברכה מרבה בבית הזה ועל שלחן
זה שאכלנו עליו: הרחמן הוא ישלח לנו את אליהו הנביא ובור
לשוב ויבשר לנו בשורות טובות ישועות ונחמות:

הסמוך על שולחן הוריו אומר:

הרחמן הוא יברך את אבי מורי בעל הבית הזה ואת אמי מורתי בעלת הבית
הזה. אותם ואת ביתם ואת ורעם ואת כל אשר להם.

הסמוך על שולחן אחרים אומר:

הרחמן הוא יברך את בעל הבית הזה ואת בעלת הבית הזה. אותם ואת ביתם
ואת ורעם ואת כל אשר להם.

אם סמוך על שלחן עצמו יאמר:

הרחמן הוא יברך אותי (ואבי ואמי) ואת אשתי ואת ורעי ואת כל אשר לי.

אותנו ואת כל אשר לנו. כמו שנתפרכו אבותינו אברהם יצחק ויעקב, בכל מכל כל. בן יברך אותנו כלנו יחד בברכה שלמה. ונאמר אמן:

בפרום ילמדו עליהם ועלינו זכות שתהא למשמרת
שלום. ונשא ברכה מאת יהוה. וצדקה מאליה ישענו.
ונמצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם:

אם הוא אוכל על שלחן אחרים אומר:

יהי רצון שלא יבזש בעל הבית בעולם הזה ולא יכלם לעולם הבא. ויצלח מאד
בכל נכסיו. ויהיו נכסיו ונכסיו מוצלחים וקרוכים לעיר. ואל ישלום שטן לא
במעשה ידיו ולא במעשה נדיו. ואל יודקם לא לפניו ולא לפנינו שום דבר הרחוק
חמא וצבירה ועון מעתה ועד עולם:

לשבת - הרחמן הוא ינחילנו יום שכלו שבת ומנוחה לחיי העולמים:

הרחמן הוא ינחילנו יום שכלו טוב:

הרחמן הוא יחדש עלינו את השנה הזאת למזכה ולברכה:

הרחמן הוא יזכנו לימות המשיח ולחיי העולם הבא. מגדול ישועות
מלכו ועשה חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד עולם. עשה שלום
במרומו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן:

יראו את יהוה קדושי כי אין מחסור ליראיו. בפירים רשו ורעבו
ודרשי יהוה לא יחסרו כל טוב. חודו ליהוה כי טוב כי לעולם
חסדו. הותח את ידו ומשביע לכל חי רצון. ברוך הנבר אשר יבטח
ביהוה ויהי יהוה מבטחו. נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק
נעזב וזרעו מבקש לחם. יהוה עז לעמו יתן יהוה יברך את עמו
בשלום:

ברכות למי ששכח רצה או יעלה ויבא

ביו"ט שחל בשבת: אם שכח של שבת בלבד מזכיר רק של שבת, אם שכח של יו"ט בלבד מזכיר רק של יו"ט (משנ"ב סימן קפ"ח ס"ק כ').

בשכח רק של יו"ט: **בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ הוֹחַ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר נָתַן יָמִים מְרִיבִים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל אֶת יוֹם הַזָּכָרוֹן תָּהִה: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ הוֹחַ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיּוֹם הַזָּכָרוֹן:**

בראש השנה שחל בשבת ושכח רצה וגם יעלה ויבא אומר:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ הוֹחַ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר נָתַן שַׁבָּתוֹת לְמַנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה לְאוֹת וּלְבְרִית וַיָּמִים מְרִיבִים לְיִשְׂרָאֵל אֶת יוֹם הַזָּכָרוֹן תָּהִה: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ הוֹחַ מֶלֶךְ הָעוֹלָם וַיּוֹם הַזָּכָרוֹן:

ואם אמר רצה ולא אמר יעלה ויבא אומר כמו בראש השנה בלבד.

ואם אמר יעלה ויבא ולא אמר רצה אומר:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ הוֹחַ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר נָתַן שַׁבָּתוֹת לְמַנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה לְאוֹת וּלְבְרִית: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ הוֹחַ מֶלֶךְ הָעוֹלָם וַיּוֹם הַזָּכָרוֹן:

לקט מנחת אשר

שמחה בר"ה ויוה"כ

אכלו משמנים ושתו ממתקים וכו'".
אמנם הנציב בהעמק דבר (ויקרא כ"ג
 כ"ד) כתב חידוש גדול בדרכו
 המיוחדת, דרך ביום הראשון דר"ה
 אמרו אכלו משמנים ושתו ממתקים
 וכו', דיום א' דר"ה כל ענינו מלכות
 שמים וביום זה ממליכים את הקב"ה
 בעולמו, ומשום כ נצטוונו לנהוג
 שמחה ביום זה "כי קדוש היום
 לאדוננו", וכן אמרו "חדות ה' היא
 מעוזכם". דיום זה יום שמחתו
 ומלכותו של הקב"ה, ומשום כ אוכלים
 ושותים ושמחים. אבל יום ב' דר"ה
 ענינו דין ומשפט ובו אין לנהוג
 שמחה יתירא, עי"ש.

ולדרכו יש ליישב את שיטת רב
 נטרונאי גאון מקושיית
 הרא"ש.

והנה משלשה טעמים אסרו הגאונים
 להתענות בראש השנה:

א. כיון דהוי בכלל מקראי קודש,
 והרי אמרו בספרא (אמור)

הנה נחלקן רבותינו הגאונים
 והראשונים אם מותר
 להתענות בראש השנה כמבואר
 ברא"ש (ר"ה פ"ד סימן י"ד) ובמרדכי
 (שם סימן תש"ח) ובכל בו (סימן
 ס"ה) ועוד ראשונים, ושלש מחלוקות
 בדבר:

א. י"א דמותר ואף מצוה להתענות
 בר"ה, דהימים ימי תשובה
 וכפרה. כ"כ בכל בו שם.

ב. י"א דאסור להתענות בר"ה,
 וכמ"ש הרא"ש בשם רב האי
 גאון, הרי"ץ גיאנות, ומר שר שלום
 גאון, וכך הביא מהראב"ה. וכך
 הביאו הרא"ש והמרדכי בשם רב
 נחשון גאון.

ג. ובשם רב נטרונאי גאון הביא
 הרא"ש לחלק בין שני ימי ר"ה.
 ביום הראשון אסור להתענות משום
 דהוי מה"ת אבל ביום השני מותר
 להתענות.

והרא"ש תמה על דבריו מהפסוק
 בספר נחמיה (ח' י') "לכו

ג. משום דברי הנביא "אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו וכו'".

כל זה מבואר בדברי הראשונים שם.

ובספרי (פנחס) מקרא קודש לאכילה ולשתיה.

ב. כיון דאיקרי חג וכדכתיב "בכסה ליום חגנו" והרי נצטוונו "ושמחת בחגך".

ב

מובן כיון דאין מצוה דוקא באכילת דגים אבל איך ימנע מאכילת בשר ויין שהם עיקר מצות השמחה ביו"ט וכל הסיבה דאסור להתענות משום דיש בר"ה מצות שמחה.

ולכאורה צריך לומר דס"ל למג"א כטעם הראשון שכתב המרדכי דמה שאין מתענין בר"ה אינו משום מצות שמחה אלא משום דכתיב ביה מקרא קודש, אבל באמת אין מצות שמחה אלא בשלש רגלים בלבד, ומשום מקרא קודש אין מצוה דוקא בבשר ויין אלא איסור תענית בלבד דצריך לקדשו באכילה ושתיה. ולפי"ז נראה דלשיטת השו"ע דגם מצות שמחה יש בו באמת אין להמנע מבשר ויין. אמנם אם כנים דברינו לכאורה הו"ל למג"א להעיר שדבריו אינם נכונים לפי דברי השו"ע ולא לסתום דבריו. ועוד דלפי"ז סותר הבית יוסף דברי עצמו דבשלחנו הערוך נקט דיש מצות שמחה בר"ה

והנה בשו"ע (סי' תקצ"ז סעיף א') איתא "אוכלין ושותין ושמחים ואין מתענין בר"ה", אך הרמ"א בסעיף ג' שם הביא די"א דמצוה להתענות בר"ה. הרי ששתי השיטות שבראשונים הם דברי המחבר והרמ"א. ומלשון המחבר משמע דס"ל דיש מצות שמחה בראש השנה ולא רק שאין להתענות בו דכתב אוכלין ושותין ושמחים בר"ה. ולכאורה יש לתמוה לפי"ז על מש"כ המג"א שם בריש הסימן בשם המגיד מישרים (בסוף פרשת נצבים) דיש להמנע מאכילת בשר ושתית יין בר"ה, ותימה הלא כיון דיש בו מצות שמחה כמו בשלש רגלים איך יבטל עיקר מצות השמחה והלא אין שמחה אלא בבשר ויין כמבואר בפסחים (ק"ט ע"א) וברמב"ם (פ"ו מהל' יו"ט הלכה י"ח). ובשלמא מה שהביא שם דמהרש"ל לא היה אוכל בר"ה דגים החביבים עליו כדי למעט תאוותו

וחמאה, ומבואר בדבריו דבאמת אין בר"ה מצות שמחה אלא דשמחין בו משום דברי הנביא "חדות ה' היא מעוזכם" כנ"ל.

ועוד ראיתי בשדה חמד אסיפת דינים מערכת ראש השנה סימן ב' אות ג' שהאריך בשאלה זו אם יש מצות שמחה בר"ה והביא מכמה אחרונים שתמחו על המגן אברהם כנ"ל אין ימנע מבשר ויין ויבטל מצות שמחה ולא ראו את דברי המגיד מישרים המבאר דבריו, עי"ש.

אמנם נראה להוכיח מדברי הרמב"ם דיש מצות שמחה ממש אף בראש השנה דהנה בפ"ו מהל' יו"ט (הי"ז) כתב "שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג עם שאר ימים טובים כולם אסורים בהספד ותענית. וחייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלוים עליו שנאמר ושמחת בחגך וגו'. אף על פי שהשמחה האמורה כאן היא קרבן שלמים כמו שאנו מבארין בהלכות חגיגה יש בכלל אותה שמחה לשמוח הוא ובניו ובני ביתו כל אחד ואחד כראוי לו".

ולבאורה צ"ע מה כונתו במש"כ עם שאר ימים טובים דאם כונתו

ובמגיד מישרים נקט דאין מצות שמחה.

אמנם באמת נראה דאין הכרח מלשון המחבר דס"ל דיש מצות שמחת יו"ט בראש השנה ואפשר דמצות שמחה לשיטתו ליכא אלא בשלש רגלים ואין מתענין בר"ה משום דמקרא קודש כתיב בו ומש"כ "ושמחים" בר"ה אין זה מדין שמחה דיום טוב אלא משום דכתיב "אכלו מעדנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו וכו' חדות ה' היא מעוזכם" (נחמיה ח' י') וכמו שכתב שם הטור, עיין בדבריו.

ושוב בא לידי ספר מגיד מישרים וראיתי שכתב שם דאף דכתיב אכלו משמנים ושתו ממתקים היינו לכלל כולו אבל יחידים בעלי נפש יש להם להמנע מבשר ויין ועוד דאפשר דמשמנים אינו בשר אלא חלב וחמאה ושמן עי"ש. הרי מבואר בדבריו דלא נתקשה אלא מדברי הנביא ולא ממצות שמחת החג, ובאמת אילו היה מצות שמחה בר"ה לא היה די בתירוציו דבודאי מצות התורה לכולם נאמרו לאזרח ולגר ולצדיק יסוד עולם עד חוטב עציץ ושואב מימין ואין שמחה אלא בבשר ויין ולא בחלב

רק לשלש רגלים הלא לא חיסר אלא חג השבועות בלבד ולמה לא כתב ובחג העצרת ותחת זאת האריך בלשונו וכתב עם שאר ימים טובים. ועוד דכתב "שאר ימים טובים" בלשון רבים וליכא אלא שבועות, וע"כ נראה כונתו גם לראש השנה, דיש מצוות שמחה אף בר"ה דאיקרי חג כנ"ל.

והנראה עיקר בזה, דאף אם אכן נאמר דר"ה איקרי חג ואף בר"ה יש מצות שמחת יו"ט, מ"מ אפשר דמותר להתענות בו. דכבר ביארתי במק"א דעיקר מצות שמחת יו"ט אינו אלא "שיהיה האדם שמח וטוב לב הוא ובני ביתו" וכמ"ש הרמב"ם שם (פ"ו הי"ז מהל' יו"ט). אלא שפירשו חז"ל דמצוה על האדם לבטא את שמחת החג כל אחד במה שמשמחו, אנשים בבשר ויין, נשים

בבגדי צבעוניים ותינוקות בקליות ואגוזים. אך אין ענינים אלה עצם המצוה ועיקרה אלא ביטויי השמחה. ומשו"כ נראה דבר"ה יוצא יד"ח בעצם שמחת הלב, דכיון דהיום יום כפרה ותשובה הוא, והתענית יפה לכפרה ותשובה, קבעו חכמים בעומק דעת קדשם דמותר להתענות בו.

ועוד ביארתי במק"א דכשם שאין חובה גמורה להלביש לנשים בגדי צבעוניים ולספות לקטנים קליות ואגוזים ולא התכוונו חז"ל אלא לפרש עניני השמחה המצויים כך גם לגבי בשר ויין לאנשים, ואם אין אדם שמח בבשר ויין פטור מהם ביו"ט.

ולפ"ז נקל להבין דבר"ה מותר לו להתענות אף שמצווה הוא להיות שמח וטוב לב.

ודו"ק בעומק ופשטות הדברים.

ג

והנה שני גדולי עולם חכמי גליציה הגר"ש קלוגר והגר"ש נטנזאהן הקשו על מי שהתיר להתענות בר"ה ממשנה מפורשת בחולין (פ"ג ע"א) "בארבעה פרקים בשנה המוכר בהמה לחבירו צריך

להודיעו: אמה מכרתי לשחוט, בתה מכרתי לשחוט, ואלו הן... וערב ראש השנה". הרי שדרכם להרבות בסעודה בר"ה כמצות התורה.

כך הקשה בחכמת שלמה להגר"ש קלוגר (סימן תקצ"ז) וכך תמהו

דר"ה יו"ט הוא ויש מצוה מסויימת לשמוח בו, והלא כך צוה הנביא מפורשות "אכלו משמנים ושתו וממתקום... חדות ה' היא מעוזכם". וכך נהגו המוני עם ישראל בכל עידן ועידן. אלא שיש מן הראשונים שסברו דמותר אף להתענות ואף מצוה יש בדבר, אבל לא נהגו כן אלא יחידי סגולה עובדי ה' הדבקים בו ושבים אליו בכל לב ונפש.

וא"כ אין כל סתירה בין המבואר במשנה שאכן מרבים בסעודה בר"ה ובין דברי הראשונים שמותר להתענות בו, ואף אין דברי המשנה סותרים את השיטה שמצוה להתענות בר"ה, דפשוט הדבר שלא עלה על הדעת שכולם מצווים להתענות בר"ה, אלא דמי שמתענה מתוך תשובה והכנעה וכוונתו לשם שמים מצוה קעביר.

דו"ק בכ"ז כי פשוט הוא.

והידוש מצינו בראבי"ה (סימן תקל"ד) בביאור מה דמברך שהחיינו על תקיעת שופר אף שכבר בירך זמן בקידוש ליל החג, דברכת הזמן דקידוש הוי מדרבנן אבל ברכה על השופר הוי דאורייתא ולא אתי דרבנן ומוציא דאורייתא.

הגרמ"ז איטינגא והגרי"ש נטנזאהן בספר מפרשי הים שעל ספר ים התלמוד במכתב להגאון החת"ס שנדפס בסוף הספר.

ובעלי מפרשי הים כתבו שראיה זו היא ראיה גדולה שאין עליה תשובה וכך הביאו שדודם הגדול בעל ישועת יעקב הסכים עמהם "שזהו ראיה נצחת עליו אין להשיב".

ותמה אני עליהם, וכי משנה מפורשת נעלמה מעיני הגאונים והראשונים שכולם פלפלו בשאלה זו והביאו ראיות לכאן ולכאן ונתעלמה מהם משנה מפורשת, הלא לבם של ראשונים כפתחו של אולם היה, אתמהה.

וביותר יש לתמוה עמ"ש בספר כל הכתוב לחיים בשם הגר"ח מולאז'ין דמשנה זו לא נתגלתה לבית יוסף כיון שלא חזר עליה די פעמים. ותמה אני וכי כל גדולי עולם הראשונים לא חזרו על משניות חולין, והלא כולם פלפלו בשאלה זו והביאו ראיות לכאן ולכאן ואף אחד מהם לא נזכר ממשנה זו.

ואי בדידי תלי' אין כאן ראיה כלל, דבאמת פשוט הדבר וכו"ע מודי

אינה אלא מדרבנן, ובהכרח כונתו דעצם מצות השופר מה"ת ראויה לברכת הזמן, משא"כ ר"ה דמה"ת אינו בכלל רגל ורק רבנן שויהו כרגל.

ומ"מ למדנו מדבריו דמצות השמחה בר"ה מדרבנן היא, ושאני משמחת הרגל, ודו"ק.

ויסוד הדבר השתית על מה דאבעי' לן בעירובין (מ' ע"ב) אם ממכר זמן בר"ה ויוה"כ, ואף דפשוט דמכר אין זה אלא מדרבנן דשויהו רבנן כרגל, ומש"כ אין ברכת הזמן כליל ר"ה אלא מדרבנן, עיי"ש.

ואף שכל דבריו חידוש, דלכאורה פשוט דברכת הזמן לעולם

ד

ימים של שמחה יתירה אבל מצות שמחה יש בהם אלא שאין אומרים את ההלל אלא מתוך שמחה יתירה.

אך באמת אפשר דמשום ר"ה נקט לשון זה אבל ביוה"כ אין מצות שמחה כלל וכמ"ש בספר יראים (סימן רכ"ז) "ויוה"כ אע"פ שהוא בכלל המועדים אינו בכלל שמחה דהא כתיב ביה ועניתם את נפשותיכם". וע"ע במסכת סופרים פרק י"ט ה"ו "ביום הכיפורים אין מזכירין בו יום טוב שאין יום טוב ביום צום", ומשמע דביוה"כ אין מצות שמחה ולא איקרי יום טוב ושאני מראש השנה דאינו יום צום ואיקרי חג, ודו"ק בכ"ז.

ובגוף הסברא הנ"ל דאין מתענין בר"ה משום דהוי מקרא

ויש לעיין אף ביום הכיפורים אם יש בו מצות שמחה ואף דעיניו כתיב בה וחיוב כרת על אכילה ושתיה בו ולא שייך בו שמחה בבשר ויין מ"מ אפשר דיש בו מצות שמחה בלב. דהרי כתב הרמב"ם בהל' יו"ט שם דמלבד החיוב במעשים של שמחה כגון בשר ויין ובגדי צבעונים וקליות לתינוקות יש גם מצוה להיות שמח וטוב לב, ואפשר דגם ביוה"כ יש מצוה מסויימת להיות שמח בבחינת "וגילו ברעדה".

וקצת משמע כן מלשון הרמב"ם בפ"ג מהל' חנוכה הלכה ו' "ושמונה עשר יום בשנה מצוה לגמור בהן את ההלל ואלו הן... אבל ראש השנה ויום הכפורים אין בהן הלל לפי שהן ימי תשובה ויראה ופחד לא ימי שמחה יתירה". הרי דאין ימים אלו

מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו וישראל אומרים שירה". והנה אין אומרים שירה והלל אלא בשעת שמחה ולכאורה יש ראיה משאלת המלאכים דגם בר"ה ויוה"כ הוי ימי שמחה דאל"ה למה יאמרו שירה, אך נראה לשיטת הראשונים דאין מצות שמחה נוהגת בר"ה, דזה באמת מה שהשיב הקב"ה דבזמן שספרי חיים ומתים פתוחים אין זה זמן שמחה, ולמ"ד דיש מצות שמחה בר"ה כונת התשובה היא דאף דבאמת מן הראוי היה לומר שירה מ"מ אי אפשר לומר שירה מאימת יום הדין.

אך כבר דייקנו לעיל מלשון הרמב"ם בהלכה זו דבאמת יש מצות שמחה בר"ה ויוה"כ, אך מ"מ אין בהם שמחה יתירה, ודו"ק בכ"ז.

אמנם פירוש אחר בדבריהם למדתי משו"ת הרשב"א (חלק א' סימן י"ח) וז"ל:

"ובן אין מברכין על מיתות בית דין לפי שהשם יתברך חס על בריותיו ואינו חפץ במיתתן של רשעים ולפיכך אין מברכין עליהן. וכענין שאמרו שאין אומרים הלל בראש השנה מפני שהוא יום הדין.

קודש ביארו האחרונים למה אסור להתענות מה"ת בשבת אף דמצוות עונג שבת אינו אלא מדברי קבלה. וכבר הוכיח הרשב"א בשו"ת (ח"א סימן תרי"ד) דאסור מה"ת להתענות בשבת ממה שכתב הרמב"ם (בפרק א' מהלכות שבועות ה"ו) דהנשבע שלא לאכול בשבת הוי שבועת שוא דאין השבועה חלה לבטל את המצוה הרי דמצוה לאכול בשבת, אך הרשב"א לא כתב בזה טעם ומקור. ובשו"ע הרב (בסימן רמ"ב בקונטרס אחרון סק"א) כתב בזה ב' טעמים. א: משום דכתיב "אכלוהו היום כי שבת היום לה'" (שמות ט"ז כ"ה). (וכ"כ גם הפרי מגדים סימן רפ"ח סק"ז). ב: דשבת הוי בכלל מקראי קודש, והנה הסביר הראשונה שייכת רק בשבת. אך סברתו השניה דאסור להתענות בשבת משום דבכלל מקראי קודש הוא שייכת גם בראש השנה כנ"ל. והנחת היסוד דמשום מקראי קודש מצוה לאכול כבר כתבו רש"י (ויקרא כ"ג ל"ה) והרמב"ן (שם כ"ג ב') וספורנו (שם כ"ג כ"ז).

והנה בר"ה (ל"ב ע"ב) איתא "אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בר"ה וביוה"כ אמר להם אפשר

לקט מנחת אשר

מצות עונג, ובדברי קבלה נצטוונו
 "וקראת לשבת עונג", ושוב צ"ב במה
 נחלקו אם מותר להתענות בש"ש.

וביותר יש לעיין בזה דמפשטות דברי
 הראשונים משמע דאין כאן
 שני דינים, אחד לשבת ואחד לר"ה,
 אלא היינו טעמא דשבת והיינו טעמא
 דר"ה, ובחדא מחתא מחתינן להו.

ומשום כ"ז נראה דיש מן הראשונים
 שנקטו דכל שמתענה משום
 תשובה וכפרה אין בזה עבירה כלל,
 וכמו שאמרו בתענית חלום, דזה עונג
 ידידיה, וכלשון בעה"מ (פסחים ס"ח
 ע"ב) דאין זה תענית כלל ורשאי אדם
 לבטל מצוות השמחה והעונג כאשר
 כונתו לכפר עון ופשע ולזכות
 בסליחה וכפרה.

אך ידועה שיטת מהרי"ל (הל' יו"ט
 אות מ"ו) דאין מתענין תענית
 אלא בשבת בלבד משום דזה עונג
 שלו, אבל ביו"ט שיש בו מצות
 שמחה אסור להתענות, ולפי"ז שאני
 ר"ה משבת, והב"ח (או"ח סי'
 תקצ"ז) כתב דאין הלכה כמהרי"ל
 ונהגו להתענות תענית חלום אף
 ביו"ט.

ודו"ק בכ"ז.

וכדאמרינן באין מפסיקין בקללות
 לפי שאין אומדין ברכה על
 הפורענות".

ונראה כונתו דכיון שהימים ימי דין
 ומשפט המה והרשעים
 נכתבים ונחתמים למיתה, לא ניח"ל
 שיאמרו שירה כמו שאמר הקב"ה
 למלאכ"ש בזמן קריעת י"ס מעשי ידי
 טובעין בימים וכו'.

ובך ראיתי בפרישה (ריש סימן
 תקפ"ד אות א'):

"וספרי מתים לפנו נפתחים כמו
 שאמרו ז"ל (מגילה י' ע"ב)
 בפסח מעשי ידי תבעו בימים וכו', אף
 שהיו רשעים כביכול כך פירושו כאן
 שכמעט אין דעת הקב"ה נוחה בשירה
 מפני צער שמעשי ידיו עומדין בדין
 אף שהרשעים ימותו ולא הצדיקים".

הרי לן שתי דרכים שונות בביאור
 דברי הגמ' למה אין אומרים
 הלל בר"ה ויוה"כ.

אמנם בדברי הראשונים שם מבואר
 דלא בר"ה בלבד נחלקו אלא
 אף בשבת שובה, ובשבת אין לפרש
 כדרכנו דבשבת לא מצינו שמצוה על
 האדם להיות שמח וטוב לב, ובאמת
 לא מצינו בשבת מצות שמחה אלא

ה

אך באמת נראה דאין מזה ראיא, שהרי ביותר יש לתמוה על דבריו, דכי יתענה בערב יוה"כ והלא מצוה מפורשת שיאכל ביום הזה, וי"א דהוי אף מצוה דאורייתא (עיין מנחת אשר מועדים ח"א סי' י"ג), וע"כ צ"ל דלאו דוקא קאמר שיתענה בכל יום, אלא יתענה באותן הימים שראוי להתענות בהם, ובשאר הימים שאין להתענות בהם ישוב בתשובה, וא"כ ה"ה לגבי שבת.

וביערות דבש (ח"א דרוש א') כתב מדעתא דנפשיה דע"י תשובה ומע"ט בשבעת הימים בעשי"ת מתקן את מה שפגם בכל ימות השנה, ולא הזכיר שיש להתענות באותן הימים. ולענ"ד רחוק לומר שלא ידע את מה שכתוב בשער הכוונות, ומסתבר טפי שלא הזכיר את מקור הדברים משום שידועים היו לכל.

ואם כנים דברינו, נראה גם מדבריו דאין כונת האר"י דוקא לתענית אלא עיקר הדברים בטוהר לבב בתשובה ומע"ט.

ודו"ק בכ"ז.

והנה ידועים דברי האריה"ק בשער הכוונות (ר"ה דרוש א' דף צ' ע"ג) דיש להתענות ולשוב בתשובה בעשרת הימים דעשי"ת (מלבד שני ימים של ר"ה ויוה"כ), וע"י כל אחד מן הימים האלה יש בידו לתקן את אותו היום מימות השבוע בכל השנה כולה מכל פגם ודופי, וז"ל:

"עוד יחוד ג' והוא בעשי"ת א"ל ה"ר משה גאלאנטי ששמע ממוז"ל שאם האדם יתענה בז' ימים שבין ר"ה ליוה"כ ויעשה בהם תשובה גמורה כל יום מהם מכפר על כל העוונות שחטא כל ימיו ביום שכינצ"ב. כיצד הרי שחל יום א' של ז' ימי תשובה הנז' ביום א' של השבוע והתענה בו ועשה תשובה בו הנה הוא מכפר על כל עבירות שעשה האיש ההוא בכל ימיו ביום א' שבכל שבוע מכל ימי חייו, ואם התענה ועשה תשובה בכל ז' הימים ההם יתכפרו לו כל עונותיו שעשה כל ימיו".

ומובח גם מדבריו לכאורה דמצוה להתענות בשבת שובה שהרי כתב דיש להתענות את שבעת הימים.

ברכת שהחיינו בקידוש בליל שני של ראש השנה

במה ששאל לדעתי במה ששמע על אחד הגדולים שחשש במנהגנו להניח רימון על השלחן ולכוון גם עליו בברכת שהחיינו בליל שני של ראש השנה, דהלא יש הפסק בין ברכת שהחיינו שבקידוש עד לאכילת הפרי, ומשום"כ המציא עצה לסחוט ענבים חדשים ולקדש על מיץ הענבים שנסחט ולכוון בברכת שהחיינו על יין חדש זה.

אינני יודע מי מהגדולים נהג חומרא זו, אך לענ"ד אין זה מנהג ראוי.

שהחיינו על הענבים. (אא"כ מיץ זה שונה וניכר בטעמו בשאר מיץ ענבים).

ועוד נראה לכאורה דבזמננו שמיץ הענבים נשאר זמן רב בטירותו עקב חומרים משמרים שיש בו אין לברך על שום תירוש ברכת שהחיינו. וכ"כ בערוך השלחן שם סעיף י' וכ"ה בכף החיים שם ס"ק ל"ט.

ובפרט שהענב הוא מפירות הקיץ ובר"ה הרי זה כבר סוף עונת הענבים, וקרוב לודאי שענבים אלה מבתי הקירור הם, ולא ראוי לברך עליהם ברכה זו.

וע"ע במטה אפרים (סימן ת"ר סעיף ח') דמי שיש לפניו יין ישן

דהנה בסימן רכ"ה ס"ה איתא "אם בירך שהחיינו על ענבים כששתה יין חדש אינו חוזר ומברך". ובמשנ"ב שם ס"ק ט"ו כתב די"א שיברך שהחיינו על היין אך רק כשהוא שותה את היין כשהוא תירוש וניכר שנסחט מענבים החדשים ולא כשאינו ניכר בין יין זה ליין ישן ע"ש.

אמנם כ"ז אמור לכאורה במי שכבר בירך שהחיינו על הענבים ועתה שואל אם צריך לחזור ולברך על היין אבל מי שלא בירך על הענבים לכאורה לכו"ע יכול לברך על היין, אך באמת נראה טפי דכיון דכל השנה כולה שותה הוא יין ומיץ ענבים, אין לברך עליו שהחיינו דמה יום מיומיים, ומה לן במה שלא בירך

אשר (ח"א סימן ט' אות ב') שאפשר לברך גם על ראייה שניה, וא"כ אין כל פקפוק במנהג העולם ואין קפידא שלא יהיה הפסק בין ברכת שהחיינו לאכילת הפרי.

ועוד דאם יברך על הפרי ויאכל ממנו מיד לאחר קידוש נראה דאין כאן הפסק כלל דשתיית היין משום קידוש ודאי קודמת לאכילת הפרי.

ומשום כל זה אומר אני, הנח לבני ישראל אם לא נביאים הם בני נביאים הם, ואם לא נביאים הם חכמים הם, וחכם עדיף מנביא.

(תשובה כת')

ותירוש יקדש ויברך על הישן אלא שגם התירוש יהיה לפניו על השולחן, עי"ש.

ובאמת לא ידעתי מה צורך יש בכל המצאה זו, הלא אין כל מנהג זה אלא חומרא בעלמא ואף מי שאין לו פרי חדש או בגד חדש מברך ברכת הזמן על החג כמבואר בסימן ת"ר סעיף ב'. ועוד מבואר בסימן רכ"ה סעיף ג' דמעיקר הדין מברך על ראיית הפרי אלא שנהגו שלא לברך עד שעת האכילה, וברמ"א שם כתב דמ"מ אם בירך בשעת הראיה לא הפסיד, וכבר ביארתי בשו"ת מנחת

אכילת סימנים בראש השנה ואיסור נחוש

"אמר רבי אמי האי מאן דבעי לידע אי מסיק שתיה אי לא ניתלי שרגא בעשרה יומי דבין ראש השנה ליום הכפורים בביתא דלא נשיב זיקא, אי משיך נהוריה נידע דמסיק שתיה. ומאן דבעי למיעבד בעיסקא ובעי למידע אי מצלח אי לא מצלח לירבי תרנגולא אי שמין ושפר מצלח. האי מאן דבעי למיפק (לאורחא) ובעי למידע אי חזר ואתי לביתא אי לא ניקום בביתא דחברא אי חזי בבואה דבבואה לידע דהדר ואתי לביתא ולא מלתא היא דלמא חלשא דעתיה ומיתרע מזליה. אמר אביי השתא דאמרת סימנא מילתא היא (לעולם) יהא רגיל למיחזי בריש שתא קרא ורוביא כרתי וסילקא ותמרי"

"יהא רגיל איניש למיכל ריש שתא קרא ורוביא כרתי סילקא ותמרי"

"יהא אדם רגיל לאכול בר"ה רוביא דהיינו תלתן כרתי סילקא תמרי קרא וכשיאכל רוביא יאמר יה"ר שירבו זכויותינו. כרתי יכרתו שונאינו סילקא יסתלקו אויבינו. תמרי יתמו שונאינו. קרא יקרע גזר דינו ויקראו לפניך זכויותינו. הגה ויש נוהגין לאכול תפוח מתוק בדבש ואומרים תתחדש עלינו שנה מתוקה וכן נוהגין ויש אוכלים רמונים ואומרים נרבה זכויות כרמון ונוהגין לאכול בשר שמן וכל מיני מתיקה.

"אוכלים ראש כבש לומר נהיה לראש ולא לזנב וזכר לאילו של יצחק הגה יש מדקדקים שלא לאכול אגוזים שאגוז בגימטריא חטא ועוד שהן מרבים כיחה וניעה ומבטלים התפלה והולכין אל הנהר לומר פסוק תשליך במצולות ים כל חטאתינו וגו' וגם נוהגים שלא לישן ביום ראש השנה ומנהג נכון הוא".

(או"ח סימן תקפ"ג סעיף א' – ב')

הנה גירסת הגמ' בהוריות "לעולם
יהא אדם רגיל למיחזי בריש
שתא וכו'", וכ"כ הערוך ערך "קרא",
ומלשון זה משמע דאין צריך לאכול
מינים אלה אלא לראותן. אך בכריתות
הגירסא "לעולם יהא אדם רגיל

המרדכי בריש יומא (סימן תשכ"ג). ועוד יש להעיר בזה דבטור ושו"ע לא הזכירו בלשון יה"ר שם ה', אך כל האחרונים כתבו שהמנהג לומר בשם, וכך מבואר באבודרהם ובכל בו, וכ"ה במטה אפרים שם ס"ב ובמשנ"ב ס"ק ב' ע"ש.

ונחלקו עוד בזה מתי נוהגין בסימנים אלה. בלקט ישר כתב דסגולה זו נוהגת כל עשי"ת. בשער התשובה סק"א הביא מאליהו רבה ומחזיק ברכה דיש לנהוג גם בליל שני דר"ה וכך נהגו החתם סופר ותלמידו הגדול מהר"ם א"ש. וגם במטה אפרים כתב דיש לנהוג כן גם ביום שני דר"ה ולא רק בליל א' דר"ה, אך כתב דאין נוהגין כן במדינתנו. והבני יששכר לחדש תשרי מאמר ב' אות י"א כתב דרק "בריש שתא" יש לנהוג כן, דהיינו בליל א' דר"ה, וכך כתב האשל אברהם בסימן תקפ"ג, ע"ש. אך לא ידעתי מה דיוק מ"ריש שתא" הלא ריש שתא ראש השנה הוא.

ומלבד מה שמבואר בגמ' המינים הנ"ל כתב הרמ"א שם עוד שני מנהגים. לאכול תפוח בדבש, שהקב"ה יחדש עלינו שנה טובה, ומקורו באבודרהם, ולאכול רימון

למיכל", וכך כתב הטור בסימן תקפ"ג, ומלשון זה מבואר שצריך לאוכלו.

ובכר כתב הכף החיים (שם ס"ק ו') דנפ"מ בזה דאף מי שאינו יכול לאכול מינים אלה משום חשש תולעים או משום שקשה לו, מ"מ ראוי לראותם. ומאידך נראה דאף סומא שאינו יכול לראותן ראוי לאוכלן, דתרווייהו איתנהו בכלל הסגולה.

ובכל עיקר הסימן במינים אלה, כתב רש"י בהוריות דמינים אלה גדלים מהר וסימנא מילתא שנפרה ונרבה, ובכריתות הוסיף בזה דיש ממינים אלה שהם מתוקים, וסימנא מילתא שהקב"ה יחדש עלינו שנה טובה ומתוקה, ע"ש.

והנה בגמ' לא מצינו אמירת דברים כלשהן בסימנים אלה אלא סגולתן בעצם הראיה או האכילה כמבואר, אך הטור הביא שמנהג לומר יה"ר על כל אחד ואחד מן המינים לפי משמעות שמו של המין, על הרוביא אומרים יה"ר שירבו זכויותינו, והעל הכרתי שיכרתו שונאינו וכדו', וכ"ה בשו"ע שם, ומקורו מתשובת הגאונים שהביא

במקום דג ויש בזה סימן רע מלשון דאגה, עי"ש. והרי זה דומה למש"כ הרמ"א שם שנוהגין שלא לאכול אגוזים בר"ה משום דאגוז בגימטריא חטא, עי"ש. הרי לן שני מנהגים להמנע מאכילת דבר שיש בו סימן רע, וגם לזה אמרו סימנא מילתא.

ועוד כתב שם במגן אברהם שיש להוסיף מאכלים שונים שיש בהם סימנא טבא בכל לשון ולשון.

הרי לן שמנהגים רבים נתוספו על אלה שקבעו חז"ל משום דסימנא מילתא כמבואר.

ירבו זכויותינו כרימון, ומקורו במרדכי, עי"ש. והוסיף המגן אברהם שיש לאכול דגים שנפרה ונרבה כדגים.

אמנם בסימן תקצ"ז סק"א הביא המג"א בשם הב"ח דרבינו המהרש"ל נהג שלא לאכול דגים בר"ה כדי למעט בתאוה משום שדגים היו חביבים עליו. והחיד"א במח"ב כתב עוד טעם שלא לאכול דגים בר"ה משום שבספר נחמיה (י"ג ט"ז) כתיב "והצרים ישבו בה מביאים דאג וכל מכר ומוכרים בשבת לבני יהודה בירושלים". הרי שמצינו שכתוב דאג

ב

האם להזכיר ש"ש בסימנים

שהגרש"ז אורבך נהג שרק באמירה ראשונה על התפוח נהג להזכיר ש"ש.

אך באמת מבואר להדיא באבודרהם (סדר תפילות ר"ה) ובכל בו (ראש השנה) דעל כל מין ומין מזכיר ש"ש, עי"ש.

הנה מנהגים שונים יש באמירת היה"ר. מדברי האליה רבה (תקפ"ג סק"א) והמשנ"ב (שם סק"ב) משמע שאומרים "יה"ר מלפניך ה"א וא"א" בכל אחד מן הסימנים, אך ראיתי בספר הליכות שלמה (ר"ה פ"א הערה 70)

ג

בביאור איסור הניחוש

ויש להשיב בזה משום דלכאורה בכל זה יש בו משום לא תנחשו ומאיזה טעם יהא מותר בכל אלו טפי מפתיה נפלה מפי מקלי נפלה מידי צבי כו' כדאמרין פרק ד' מיתות וכבר נדחקו המפרשים בכל זה. ואענה חלקי גם אני מהידוע כי הטוב הוא בא ממנו ית' ב"ה אבל הרע אינו יורד מן השמים אבל עונו של אדם הוא מסלק מדת טובו ית' ב"ה מעצמו כמ"ש כי עונותיכם הבדילו ביני לביניכם ולזה הטוב הבא ממנו ית' ב"ה בהחלט כמ"ש לא יצאה מדה טובה מפי הקב"ה וחזרה וכו' אבל הרע אינו בא בהחלט כי אפשר שישתנה. ולזה הנותן לעצמו סימן בדבר מה לטובה אין זה ניחוש אלא סימן טוב שיבא לו ממנו ית' ב"ה אבל הנותן לעצמו סימן בדבר מה בהפך זה ולרע לו הרי זה ניחוש שתולה שיבא הדבר בהחלט ואינו כן דברחמי שמיא אפשר שישתנה וכל הני דנקט בהך ברייתא דפ"ד מיתות דהוי ניחוש כגון פתיה נפלה מפי וכו' הן ניחוש לרעה לו ולזה אמר האי מאן דבעי למידע אי מסיק שתא אי לא וכו' לא בעי למימר

והנה עמדו גדולי הדורות על כל הני במס' הוריות וכריתות, והלא לכאורה יש בהם לאו דלא תנחשו, ומאי שנא מהמבואר בסנהדרין (ס"ה ע"ב) "תנו רבנן מנחש זה האומר פתו נפלה מפיו מקלו נפלה מידו בנו קורא לו מאחריו עורב קורא לו צבי הפסיקו בדרך נחש מימינו ושועל משמאלו אל תתחיל בי שחרית הוא ראש חודש הוא מוצאי שבת הוא".

ובמה דרכים נאמרו בזה:

א. כתב המהרש"א בהוריות שם "מאן דבעי למידע אי מסיק שתא כו'. יש לדקדק בדברי המאמר הזה מעיקרא אמר האי מאן דבעי למידע אי מסיק שתא אי לא כו' ובעשיה לא קאמר רק חלוקה הראשונה דהיינו אי משך נהוריה נידע דמסיק שתא ולא קאמר חלוקה השניה דאי לא משך נהוריה לא מסיק שתא וכן בבעי למידע אי מצלח אי לא לירבי כו' לא קאמר אלא אי שמין ושפיר מצלח ולא קאמר אי לא שמין ושפיר לא מצלח וכן בבעי למידע אי חזר ואתי לביתיה כו' לא קאמר אי לא חזי בבואה דבבואה דלא אתי לביתיה.

ואגדות על ראשי כבשים שאנו אוכלין כדי שישמענו הקב"ה לטובה בר"ה וישימנו לראש ולא לזנב ומה שאנו אוכלין טיסני ובשר שומן ושותין דבש וכל מיני מתיקה כדי שתהא השנה הבאה עלינו נתוקה ושמינה וכתוב כן בספר עזרא אכלו משמנים ושתו ממתקים".

ויסוד דבריו דכל שכונתו לטובה ואין במעשיו אלא רמז סמלי לבקשתנו ותפילתנו מאב הרחמן שירחם עלינו אין בזה כל נחש.

אך בתשובתם לא התייחסו הגאונים אלא לסימנים שבילל ר"ה ולא לדברי ר' אמי לגבי האי מן דבעי לידע אי מסיק שתיה וכו'.

ג. המאירי בהוריות שם כתב "כשמושחין את המלך היו מושחין אותו על המעין לסימן טוב שתמשך מלכותו לאו דרך נחש חלילה אלא לעוררו שיתנהג בדרך מעיין... ולא יתנהג בדרך שיהיה ענינו כאפיק נחלים העובר לשעתו".

ובדרכו כתב לפרש גם את סימני ר"ה שאין ענינם אלא לעורר את האדם לתשובה ולעבודה, והוסיף לכתוב "וכדי שלא ניכשל בהם לעשות דרך נחש תיקנו לומר עליהם

אי לא מסיק שתא אלא דה"ק אי לא דהיינו דא"נ לא משיך נהוריה לא ידע אי מסיק שתא אי לא וכאילו לא עשה כלום דלא יסמוך בניחוש לרעה ולזה בעשייה לא קאמר אלא דאי משיך נהוריה מסיק שתא". (הבאנו את אריכות לשונו משום חשיבותן ובהירותן של הדברים).

אמנם אף שהדברים מתיישבים להפליא שהרי בלשונות הגמ' בהוריות וכריתות נקטו רק הצד החיובי ובסנהדרין נקטו גם את הצד השלילי, מ"מ הדברים חידוש ולא מצאנו להם מקור בדברי הראשונים.

ב. המרדכי בריש מס' יומא (סימן תשכ"ג) כתב בשם תשובת הגאונים "וששחקתם שאנו נוחשי נחישות שאנו רגילים ליקח ראשי כבשים בראש השנה ואוכלים דבש וכל מיני מתיקה ואוכלים טיסני עם בשר שומן ואוכלין רוביא וכרתי ושאנו שוחטין תרנגולין בערב יום כפורים למספר בני הבית ושאנו מסתכלין בצפרננים בברכת מאורי האש ומטילין מים בכוס של הבדלה ורוחצים פנינו. נשיב לכם על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון כי הניחוש כזה טוב הוא ורובו מיסוד המקרא

ניחוש. ודבר זה אינו, שאם כן יהיה מעשה אלישע ומעשה ירמיה ענין ניחוש, וזה שירמיה ציוה לברוך בן נריה (ירמי' נ"א) והיה בכלותך לקרוא את דברי הספר הזה תקשור עליו אבן והשלכתו אל תוך פרת ואמרת ככה תשקע בבל וגו' וכן ענין אלישע (מלכים ב' י"ג) בהניח זורעו על הקשת ויאמר אלישע ירה ויור ויאמר חץ תשועה לה' וחץ תשועה בארם ונאמר שם ויקצוף איש האלקים ויאמר להכות חמש או שש פעמים אז הכית ארם עד כלה ועתה שלש פעמים תכה ארם, ולא היה ענין אלישע וירמיה ח"ו ניחוש. והנה דבר זה הוא סימן ואות להיות נגמר הדבר. ודבר זה ביאר הרב הגדול הרמב"ן ז"ל המקובל האלקי אשר אליו לבד נגלו תעלומות חכמה וסודי התורה, וכתב בפ' לך לך וז"ל ודע כל גזירת עליונים כאשר תצא הגזירה אל פעל הדמיון תהי' הגזירה מקיימת עכ"פ, ולכך יעשו הנביאים מעשה בנבואתם כמאמר ירמיה לברוך והיה בכלותך וגו' וכן ענין אלישע בהניחו זורעו על הקשת ויאמר אלישע ירה וגו' ולפיכך החזיק הקב"ה לאברהם בארץ ועשה לו דמיונות בכל העתיד להעשות בזרעו והבן זה היטב עכ"ל הרב

דברים המעוררים לתשובה", וכ"כ גם בחיבור התשובה (משיב נפש מ"ה פ"ב) וכ"כ גם השל"ה מסכת ר"ה (עמוד הדין), עי"ש.

אך גם בדבריו יש לעיין מהא ד"האי מאן דבעי לידע אי מסיק שתייה" וכל הדומים לו במס' הוריות וכריתות, ודוחק לומר בהם דאינם אלא לעוררו בתשובה דהלא מדברי הגמ' משמע שע"י סימנים אלה ידע האדם את העתיד והצפוי, וצ"ע.

ד. בצדה לדרך (מאמר ד' כלל ה' פ"א) וכן בחכמת שלמה להגרש"ק (סימן תקפ"ג) כתבו דסימנים אלה לא בדרך תפלה הם אלא בדרך אמונה ובטחון שאנו סומכים על הקב"ה שיגזור עלינו גזירות טובות, עי"ש. הרי לנו ג' דרכים הקרובות אך שונות זמ"ז, ולפיהן סימנים אלה הם בדרך תפלה, תשובה ובטחון, ודו"ק בכ"ז.

ה. ועיין עוד בזה בבאר הגולה למהר"ל (באר שני) וז"ל: "בפרק ג' דהוריות (י"ב א') אמר אביי השתא דאמרת סימנא מילתא היא יהא רגיל למיכל בריש שתא קרא ורובי' כרתי וסלקא ותמרי. גם דבר זה מצאתי שהם תמהים מפני שנראה להם שהם

סימן תצא הגזירה לפעל הטוב, ודברים אלו נעימים ויקרים מפז וכל חפצים לא ישוו בהם".

אך אף בדבריו עדיין לא מצינו פשר לכל הני דמס' הוריות, דשאני עשיית מעשה שיש בו רמז וסמל לצפוי למי שרואה בתופעות שונות סימן לעתיד דלכאורה הוי בכלל ניחוש.

הגדול. ודברים הללו הם ברורים. ומעתה תדע להבין דברים אלו, כי הדבר הזה הוא חכמה נפלאה לעשות לגזירה עליונה דמיון וסימן למטה, כדי שתצא לפעל הטוב ותהי מתקיימת, ואין בזה ניחוש רק היא הכנה שתצא הגזירה לטובה. והיינו דאמר השתא דאמרת סימנא מילתא, כי הוא מילתא לענין זה שעל ידי

ד

מותר ומותר הוא ואולי הטעהו הלשון שראה (חולין צ"ה ע"ב) כל נחש שאינו כאליעזר וכיונתן אינו נחש והוא סבר שלענין איסור נאמר ולא היא אלא הכי קאמ' אינו ראוי לסמוך עליו ואיך חשב על הצדיקים כמותם עבירה זו ואי הוו אינהו מפקי פולסי דנורא לאפיה".

ושוב כתב הרמב"ם בהלכה ה' "מי שאמר דירה זו שבנתי סימן טוב היתה עלי, אשה זו שנשאתי ובהמה זו שקניתי מבורכת היתה ומעת שקניתי העשרתי, וכן השואל לתינוק איזה פסוק אתה למד, אם אמר לו פסוק מן הברכות שמח ויאמר זה סימן טוב, כל אלו וכיוצא בהן מותר, הואיל ולא כיון מעשיו ולא

והנה בחולין צ"ה ע"ב אמרו "כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתן בן שאול אינו נחש". ועוד אמרו שם דבית אשה ותינוק אין בהם משום ניחוש.

ונחלקו הרמב"ם והראב"ד בביאור כונת חז"ל.

כתב הרמב"ם (פי"א מעבו"ז ה"ד) "וכן המשים לעצמו סימנים אם יארע לי כך וכך אעשה דבר פלוני ואם לא יארע לא אעשה, כאליעזר עבד אברהם. וכל כיוצא בדברים האלו הכל אסור. וכל העושה מעשה מפני דבר מדברים אלו לוקה".

והראב"ד דחה דבריו וכתב "א"א זה שבוש גדול שהרי דבר זה

אך לדעת הרמב"ם גם בכה"ג בכלל לא תנחשו הוא, ולא התירו בית אשה ותינוק אלא משום שאינו עושה מעשה כלשהו עפ"י סימנים אלה אלא מתחזק בלבד ע"י סימנא טבא. ולכאורה נראה לפי דרכו דזה גם יסוד ההיתר בכל הני סימנא דראש השנה, דאין כאן אלא סימנא ולא ניחוש, ודו"ק בכ"ז.

ולולי דברי הקדמונים היה נראה לכאורה דבכל הני סגולות וסימנים שנמסרו ע"י חז"ל ונקבעו ברוח קדשם אין כל איסור וחשש, אבל בהני דמס' סוכה לא מסיטרא דקדושה המה ומנהג הנכרים הם וכן כל הדומה להם שלא מצינו להם בית אב בדברי חז"ל כולם בכלל לא תנחשו.

ובדרך זו נראה מתוך דברי ספר חסידים סימן נ"ט דלאחר שהאריך בגנות המנחשים ובחומר האיסור והביא דוגמאות שונות כתב "ואין לנו ניחוש לסימן אלא במה שאמרו חכמים, כענין שאמרו בראש השנה, יאכלו ראש איל על שם נהיה לראש, ומיני מתיקה על שם שנה מתוקה, וכן ירבה תרנגולא, וכן ידלק נר בבית דלא נשיבה זיקה", ודו"ק בכ"ז.

(שיעור לפני ראש השנה תשע"ב)

נמנע מלעשות אלא עשה זה סימן לעצמו לדבר שכבר היה הרי זה מותר".

וגם בזה השיגו הראב"ד וכתב "א"א אף זה שאמרו (חולין צ"ה ע"ב) בית תינוק ואשה אע"פ שאין נחש יש סימן לא אמרו לענין איסור והיתר אלא לענין סמיכה אם ראוי לסמוך על סימניהם ואמרו שראוי לסמוך אחר שהוחזקו שלש פעמים".

והכסף משנה כתב ליישב שיטת הרמב"ם דהלא ב"נ אינם מצווים על הניחוש וא"כ אין כל תלונה על אליעזר עבד אברהם, ויהונתן בן שאול שאני שלא עשה הסימן אלא כדי לזרז נערו אך הוא עצמו היה עולה להלחם בפלשתים אף לולי סימן זה, ע"ש.

ומ"מ נראה בדעת הראב"ד דס"ל דאין כל איסור בסימן אלא בנחש בלבד, ושאני סימן מנחש, דרק התולה מזל רע במקרים ככל הני דמסכת סוכה כגון נפל פתו מפיו או עבר נחש משמאלו או הפסיד ממון בתחלת היום וכדו' הוי נחש, אבל מי שקובע לעצמו סימן מראש אם כך יקרה אעשה ואם כך יהיה לא אעשה אין זה נחש ואין בו איסור כלל.

שבת יעלה ויבא בבהמ"ז בראש השנה

ובשעה"צ שם (ס"ק ט"ו) כתב לחלק בין שני פסקי ההלכה שבמג"א, דאף אם נקבל דבריו במה שחידש דאינו חוזר כיון דיש מ"ד דמותר להתענות, מסתבר שחותם כמו בשבת ויו"ט, דמה שאינו חותם בר"ח אינו משום דאי בעי לא אכיל, אלא משום שר"ח אינו יו"ט, וא"כ מסתבר דלענין זה ודאי יש לדמות ר"ה לשבת ויו"ט ולא לר"ח דפשוט דהוי יו"ט לאיסור מלאכה ולכל דבר, עי"ש.

ובאמת נראה מתוך דקדוק לשונו של המשנ"ב (ס"ק י"ט) דאכן דעתו נוטה כאלו רבה נגד שיטת המג"א בנוגע לחתימת הברכה, אך לענין השאלה אם צריך לחזור או לא לא הכריע, עי"ש היטב.

ובשו"ע הרב (שם סעיף י') פסק כמג"א שאינו חוזר, ובסעיף י"א פסק כותיה דאינו חוזר, אך בפסקי הסיידור פסק דאינו חוזר אך כן חותם, עי"ש.

וראיתי בתהלה לדוד (קפ"ח סק"ה) שכתב לחלק בזה בין יום ללילה, דכיון שכתבו הפוסקים

הנה לכאורה דין ראש השנה כדין כל שאר ימי החג דמבואר בשו"ע (או"ח קפ"ח ס"ו) דאם כבר התחיל ברכת הטוב והמטיב חוזר לראש, ואם עדיין לא התחיל מברך "אשר נתן שבתות למנוחה" וביו"ט מברך "אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל וכו'".

וכך כתב בכנסת הגדולה שם והביאה בבאה"ט סק"ג שדין ר"ה כדין שבת ויו"ט. אך במגן אברהם (סק"ז) כתב דשאני ר"ה, דכיון די"א שמותר להתענות בו, אם התחיל הטוב והמטיב, אינו חוזר דבדיעבד חוששין לשיטה שמותר להתענות בר"ה ואין ברהמ"ז חובה בו. ועוד זאת חידש המג"א דבר"ה אף אם לא התחיל הטוב והמטיב מ"מ אינו חותם בו "בא"י מקדש ישראל ויום הזכרון" כמו שאינו חותם בראש חודש כיון דמותר להתענות בו.

והאל"ה רבה חולק על שני החידושים שחידש המג"א והסיק כשיטת הכנה"ג שדין ר"ה כדין שבת ויו"ט כיון שנפסקה הלכה דאין להתענות בר"ה.

אי"צ לאכול דוקא פת, ואף במזונות
הוי קידוש במקום סעודה, ולגבי שכח
יעלה ויבא דין לילה כדין יום, ודו"ק.

והנה נראה לכאורה דהמג"א לשיטתו
בעיקר דבריו. דכיון דס"ל
בסימן תקצ"ז דאינו מצווה לאכול
בשר ויין בר"ה, ע"כ דאין בו מצות
שמחת יו"ט אלא שמצווה לאכול
ולשמוח בו משום דהוי מקרא קודש
או משום הכתוב בספר נחמיה,
כמבואר לעיל. משו"כ ס"ל דאם שכח
אינו חוזר ואין חותמין בו. אבל אם
דין ר"ה כדין יו"ט ממש, ודאי
מסתבר דגם לגבי הלכה זו דין ר"ה
כדין כל שאר ימים טובים. ודו"ק
בכ"ז. ואף דבמק"א (לעיל עמוד כ"ג)
כתבתי דאפשר דאף לשיטת המג"א
אפשר דיש מצות שמחת יו"ט בר"ה
מ"מ אין בו חיוב גמור כבשאר ימים
טובים.

והנה בשמירת שבת כהלכתה (פרק
נ"ז הערה כ"ג) הביא בשם
הגרשז"א הערה נפלאה, ולפיו אם
שכח יעלה ויבא בברכה מ"ז בליל ר"ה
מטעם אחר אינו חוזר.

דהנה ידוע מה שכתב בחיי אדם הל'
תפלה (כלל כ"ד ס"י) בשם
הגאון ר' אבלי פסוולר דמי שלא אמר

דבלילה לכו"ע אסור להתענות, ואף
מי שהתיר להתענות בר"ה אין זה
אלא ביום ולא בלילה, כ"כ באליהו
רבה תקצ"ז סק"א וכ"כ המשנ"ב
(ס"ק ו'), נמצא דבלילה הלכה כא"ר,
וביום אפשר דהלכה כמג"א, וכך כתב
בפסקי הסידור לגרש"ז.

אך באמת לא הבנתי מה בין יום
ללילה, ומהי"ת לומר דבלילה
לכו"ע אסור להתענות. ואין זה ענין
למש"כ המג"א בסק"ג, דהמג"א
מיירי בתענית חלום, וטעמו דאין
תענית חלום אלא ביום, אך שאר
האחרונים לא דיברו על תענית חלום.
ונראה לכאורה דיש בזה שתי דרכים:

א. כיון שעיקר הדין והמשפט ביום
ואין דנים בלילה וכל התענית
אינה אלא לכפרת עון, אין להתענות
בלילה.

ב. כיון שקידוש בלילה חיוב גמור
הוא וי"א דהוי מה"ת, אין
להתענות בלילה ולבטל מצות
הקידוש.

ונפ"מ בין שני הטעמים, דלדרך
הראשונה צריך לאכול פת
בלילה משום שמחת יו"ט וממילא
ברהמ"ז חובה היא וחוזר אם לא
הזכיר קדושת היום, אבל לדרך שניה

המלך הקדוש בליל ר"ה אינו חוזר כיון שאין מקדשין את החודש בלילה כמו שאמרו לגבי מי ששכח ולא אמר יעלה ויבא בליל ר"ח. והמשנ"ב בשעה"צ (סימן תקפ"ב ס"ק ד') דחה דבריו דהתינח במי שלא אמר יעלה ויבא הלא התפלל תפילה הראויה שהיא תפילת חול, אבל מי שהתפלל תפילת ר"ה ולא אמר המלך הקדוש יוצא קרח מכאן ומכאן.

ובתב דאפשר דכונת הגאונים דאם אמר הא-ל הקדוש ונזכר לאחר כד"כ עליו להתפלל תפילת חול, אך באמת תימה לומר שיתפלל לכתחילה תפילת חול, ומשמע מדבריו שאכן דחה את דברי הח"א מן ההלכה.

אך לגבי ברכהמ"ז שפיר קאמר הג"ר אבלי דאף אם דילג על יעלה ויבא מ"מ ברך ברכהמ"ז כדין.

ובדרך זו חידש דאכן בליל ר"ה אינו חוזר לברך אף אם נפסוק ככנה"ג והאליה רבה דביום אכן חוזר.

אך לענ"ד דברי הח"א והג"ר אבלי תמוהים מצד אחר, דאי משום קושית המשנ"ב באמת היה נראה דצדק הגאון הנ"ל, דאף אם מתפלל הוא את תפילת החג, מ"מ אין הכרח

דחזור משום שלא אמר המלך הקדוש, דכיוצא בזה מצינו בהרבה פרטים בהלכות תפילה, דיש מטבע שאינו מעכב בדיעבד כמו המלך המשפט בעשי"ת והקרבנות בתפילת המוסף ועוד כהנה וכהנה, ואם יש סברא לומר דאין המלך הקדוש מעכב משום דאין מקדשין את החודש בלילה, אין כל גריעותא במה שהתפלל תפילת יום הזכרון.

אלא שמטעם אחר תמה אני מה ענין המלך הקדוש למה דאין מקדשין את החדש בלילה ומה ענין מלכות שמים לקידוש החדש.

וחלא ע"כ לא אמרו סברא זו אלא ביעלה ויבא שכל כולו הזכרת מעין המאורע, ואינו אלא מזכיר שהיום ראש חודש ומבקש שהקב"ה יחדש עלינו את החודש לטובה ולברכה.

אבל במה שאמר בר"ה המלך הקדוש אין זה אלא משום שהיום יום מלכות הוא שבו מלך מלכי המלכים יושב ודן את כל באי עולם ומה בין יום ולילה, וכי לילה לאו ר"ה הוא, וכי אין מלכות שמים בלילה אלא ביום, ומה זה ענין לקידוש החדש.

סימנא מילתא

מג

הלא ידעתי שעפר אני תחת רגלי
גדולי עולם, אך תורה היא
וללמוד אני צריך (ברכות ס"ב ע"א
ובזוה"ק ויקרא כ"ח ע"א "הלכה
היא וללמוד אני צריך"). ומשו"כ
נראה דאין הלכה כדברי גאון זה
וחוזר בשכח המלך הקדוש בלילה

כביום, ומובן לפי"ז דגם
בברכהמ"ז אין לחלק מעטם זה בין
יום ללילה. (וכבר הארכתי בזה
במק"א ואכמ"ל).

ודו"ק בכל זה.

(שיעור שבועי פרשת נצבים וילך תשע"ד)

רעיונות ופרפראות

ימי הדין והרחמים

הן ידוע שימי הדין גם ימי רחמים המה והקב"ה מרחם בדין. וההבנה המקובלת שהימים האלה הם בעיקר ימי דין אלא שהקב"ה נוהג רחמים בדין. אך מדברי הר"ן למדנו שיוה"כ הוא קודם כל דבר יום סליחה וכפרה ורק משום כך קבעו הקב"ה כיום הדין. וז"ל הר"ן:

"ומיהו אכתי תמיהא לי דתינח לר"א אבל לר"י דאמר דבניסן נברא העולם אכתי הדרא קושיין לדוכתה למה נדון בר"ה יותר מבשאר ימים ונ"ל שרצה המקום לזכות את ישראל בדינם ורצה לדון את ישראל בזמן שהוקבע לכפרה ולסליחה שלפי שנתרצה הקדוש ברוך הוא ביוה"כ הוקבע יום סליחה לדורות לפיכך גזר השם שיהא אדם נידון בר"ה שצדיקים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים ובינונים הרי גזר דין שלהם אינו נחתם אלא עד יוה"כ שהוא יום סליחה וכפרה הרי נתנה להם תורה זמן כדי שבו יפשטו מעשיהם וישובו אל השם. ואפשר עוד שמר"ה ועד יוה"כ התחיל השם להתרצות למשה וביוה"כ נתרצה לו לגמרי ולפיכך רצה הקדוש ברוך הוא לדון בריוותיו בזמן שהוקבע לכפרה וסליחה" (ר"ה דף ב' ע"ב מדה"ר).

הרי דרך משום שביום הזה כבש הקב"ה את כעסו ואמר סלחתי כדברך קבע הקב"ה יום זה לדורות להיות לישראל ליום דין ומשפט כדי שיוזכו לסליחה וכפרה. וכיוצא בדבר כתב הר"ן (שם ג' ע"א מדה"ר) גם לגבי ראש השנה וז"ל:

"ויש לשאול למה אדם נדון בר"ה יותר מבשאר ימים דבשלמא שאר דברים דהיינו תבואה ופירות האילן ומים כל אחד בזמנו נדון כדאמר' בגמ' דפסח זמן תבואה הוא ועצרת זמן פירות האילן וחג זמן גשמי שנה אבל אדם למה הוא נדון בר"ה יותר מבשאר ימים ותירוצ' דבר זה למדנו מודגרסינן בפסיקתא (פסקא כ"ג) בשם רבי אליעזר בפסוק דרשו ה' בהמצאו דתניא בעשרים וחמשה באלול נברא העולם ולפי זה הא דתניא בגמרא דרבי אליעזר אומר

בתשרי נברא העולם על גמר ברייתו קא אמרינן דאדם הראשון שבו נגמר העולם נברא ביום ששי' דהיינו באחד בתשרי וגרסינן תו התם בפסיקתא נמצא אומר בר"ה נברא אדם הראשון שעה ראשונה עלה במחשבה שניה נתייעץ עם מלאכי השרת בשלשה כנס עפרו בד' גבלו בה' רקמו בו' עשאו גולם בו' זרק בו נשמה בח' הכניסו לגן עדן בתשיעית נצטווה בעשירית סרה באחת עשרה נידון בשתים עשרה יצא בדימוס אמר לו הקדוש ברוך הוא זה סימן לבניך כשם שעמדת לפני בדין ביום זה ויצאת בדימוס כך עתידין בניך להיות עומדים לפני בדין ביום זה ויוצאין בדימוס".

הימים הנוראים מעצם טבעם ומהותן ימי סליחה המה, ובימים אלה סלח הקב"ה לאדם הראשון על חטא עץ הדעת ולבני ישראל על חטא העגל, ורק משום שימי סליחה המה נקבעו להיות ימי דין ומשפט.

(וכיוצא בדבר מצינו בירושלמי (ר"ה פ"א ה"ג, ז' ע"א) "א"ר לוי (תהילים ט' ט') והוא ישפט תבל בצדק ידין לאומים במישרים הקדוש ברוך הוא דן את ישראל ביום בשעה שהן עסוקין במצות ואת האומות בלילה בשעה שהן במילין מן המצות").

ונראה להוסיף נופך בעומק הדברים, דלא זו בלבד שבימים אלה הקב"ה מחל וסלח לאבותינו אלא שימים אלה מוכיחים שאי אפשר לעולם ללא סליחה ומחילה, ואין כל קיום לא לכלל ישראל ולא לעולם כולו ללא רחמים וחמלה.

שהרי ביום שנברא האדם הראשון כבר חטא, וחזר בתשובה ויצא בדימוס, וסמוך לקבלת התורה חטאו בעגל ועד שהמלך במסיבו נרדי נתן ריחו, וכמ"ש חז"ל (גיטין ל"ו ע"ב ושבת פ"ח ע"ב) "עלובה כלה שזינתה בקרב חופתה". וכאשר חזרו בתשובה אב הרחמים והסליחות קיבל את תשובתן וסלח לעוונן, ואילולי כן לא היתה תקומה לישראל ולא היה קיום לעולם.

הרי שבעצם מהותם של ימים אלה הושרש הכורח הגמור בסליחה וכפרה, דאילולי הן אין העולם מתקיים ולא הנחת בת לאברהם אבינו.

وهוא שאמרו חז"ל תשובה קדמה לעולם (פסחים נ"ד ע"א) דללא התשובה והכפרה אין העולם מתקיים ואין ישראל ממלאים את יעודם.

(מנחת אשר שיחות על המועדים ח"א מאמר י"ט)

ותרועת מלך בו

"אמר הקב"ה אמרו לפני מלכיות כדי שתמליכוני עליכם, אמרו לפני זכרונות כדי שיעלה זכרונכם לפני לטובה ובמה בשופר" (ר"ה ט"ז ע"א, ל"ד ע"ב).
"לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל, ה' אלקיו עמו ותרועת מלך בו"
(במדבר כ"ג כ"א).

הן גילו חז"ל שבכל יום כועס הקב"ה רגע כמימרא ובלעם ידע ברוח נבואתו לכוון לאותו רגע כדי לקלל את ישראל (ברכות ז' ע"א, עכו"ז ד' ע"ב). והקשו התוס' שם, וכי מה אפשר לומר ברגע כמימרא, ותירצו שבלעם היה אומר תיבה אחת, כלם. ובעכו"ז הוסיפו התוס' לבאר שהקב"ה לקח אותיות כלם והפכם למלך, והוא שכתוב ותרועת מלך בו, ע"ש.

ומעודי תמהתי, וכי הקב"ה צריך להפוך אותיות הקללה כדי להתעלם מקללת בלעם, וכי יש ממש בקללה נגד רצון ה', והלא אין קללה זו אף לא כעפרא דארעא ונחרס הנשבר, ברצות ה' בברכת ישראל. ובדאי שיש בזה רמז בפנימיות הענין מלבד היפוכי האותיות מכלם למלך.

ונראה בזה, דהן ידוע מה שכתבו רבותינו גדולי הדורות, המקובלים והפילוסופים גם יחד, שהקב"ה ברא עולמו כדי לתת ביטוי למלכות שמים, דהלא אין מלך בלא עם (רבינו בחי בראשית ל"ח ל', במדבר כ"ב ב' ובכד הקמח ערך ראש השנה עמוד פ"ב ע"ב) ואין מלך בלי צבא (רבינו בחי בראשית כ"ב י"ג ועיין עוד בפרקי דרבי אליעזר פרק י').

ובדרך זו ביארו המקובלים מה שידוע שהקב"ה ברא עולמו בעשר ספירות, ועשר הספירות מחולקות לארבעת העולמות בענין הזה. כתר חכמה ובינה באצילות, חסד גבורה ותפארת לבריאה, נצח הוד ויסוד ליצירה וספירת המלכות בעולם העשיה. כי עולם העשיה שבו אנו חיים ופועלים ספירת המלכות היא שבו נגלית מלכות שמים ע"י עבדי ה' נאמניו משרתיו מקיימי מצוותיו הכופים את יצרם לעשות רצונו בלבב שלם.

וזו תכלית הבריאה כי חפץ הקב"ה שיהיה לו דירה בתחתונים (מדרש תנחומא בחקותי אות ג'), ותכלית זו נגלית ע"י בני ישראל עבדי ה' וצבאו.

ובזה יתבארו עומק דברי התוס' דכאשר בלעם הרשע מקלל כלם, עונה הקב"ה לעומתו, שוטה שבעולם, הלא אם אכלה את בני ישראל בטלה מלכות שמים וכל הבריאה תחזור לתהו ובהו, דהלא עולם העשיה ספירת מלכות הוא והקב"ה חפץ במלכות שמים, והוא שכתוב "ותרועת מלך בו", ופרש"י (שם) ותרועת מלך בו לשון חיבה ורעות... וכן תרגם אונקלוס "ושכינת מלכותן ביניהון". הקב"ה בחר בישראל ורוצה בהם באהבה להיות שכינתו שורה עליהם ומלכות שמים על כתפיהם. ולפיכך אי אפשר לכלותן כלל. וזה עומק הרמז שאותיות כלם אותיות מלך המה, ומשום מלכות שמים אי אפשר לכלותם.

וראה זה פלא, בתהלים קמ"ה בפרק תהלה לדוד שאין כמותו לחיבה ופרק זה נאמר על ידי כל ישראל שלש פעמים בכל יום, מצינו שלושה פסוקים שכל ענינם כבוד מלכות שמים בהתגלותו. "כבוד מלכותך יאמרו, וגבורתך ידברו. להודיע לבני האדם גבורותיו וכבוד הדר מלכותו. מלכותך מלכות כל עולמים וממשלתך בכל דור ודור". ושלשה פסוקים אלה אותיות כלם הם, ורמז יש בזה דכנגד קללת כלם עומד כבוד מלכותו ית"ש.

ופרק זה שבתהלים פסוקיו נכתבו לפי סדר א' – ב', וכבר ביארתי במק"א דכל פרק שפסוקיו לפי סדר א' – ב' קשור לבריאת העולם שנברא בכ"ב אותיות שבתורה, וכך גם פרשה זו.

והיא שעמדה לאבותינו ולנו שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותנו והקב"ה מצילנו מידם.

הן ראש השנה יום של מלכות הוא, ובו תנשא מלכותו של מלך מלכי המלכים, ומלכות זו היא שמעלה זכרון ישראל לטובה, שהרי בני ישראל לבדם הן הם המקדשים שם שמים בעולם והן הם הממליכים את הקב"ה בכל העולמות, ועל ידם בלבד ממלא העולם את יעודו האלקי.

וזה ענין אמירת המלכיות בראש השנה וכמו שכתב רבינו בחיי בכד הקמח (ערך ראש השנה עמוד פ"ב ע"ב) "ועוד במצוה זו (תקיעת שופר) רמז למלכותו יתברך שביום הזה ברא העולם והיה מלך כי אין מלך בלא עם, ודרך מלכי הארץ לתקוע בשופר בתחלת מלכותם".

סימנא מילתא

מט

ונראה לפי זה דכאשר אמר הקב"ה לישראל "אמרו לפני מלכיות כדי שתמליכוני עליכם" לא לשם כבוד מלכותו בלבד אמר כן, אלא לטובתם והצלחתם של ישראל, דכאשר אומרים אנו לפני מלכיות ואנו ממליכים את הקב"ה עלינו יש בזה כדי לבטל עצת אויבינו ולסתום פי מושטינו ומקטרגנו המבקשים את כליון ישראל, והמלכות צווחת ואומרת, הלא בני המה עבדיי הממליכים את הקב"ה בעולמו ואין מלכות שמים בלתי וזולתם.

וזו כונת אמירת המלכיות, אמרו לפני מלכיות כדי שמתליכוני עליכם, ושוב אמרו לפני זכרונות כדי שתעלה זכרונכם לפני לטובה דגם ע"י מלכיות עולה זכרוננו לטובה לפני הקב"ה.

(מנחת אשר שיחות על המועדים ח"א מאמר כ' – כ"א)

מלכויות וזכרונות

"והיכן אומרה לקדושת היום, תניא רבי אומר עם המלכויות אומרה... רבן שמעון בן גמליאל עם הזכרונות אומרה" (ר"ה ל"ב ע"א).

כל סוגיה זו תמוהה לכאורה, וכי למה נצרף ברכת קדושת היום לברכה אחרת, ולמה לא נברך קדושת היום בפני עצמה כדרך שמברכים ברכה זו בכל שבת קודש "מקדש השבת" ובכל יו"ט "מקדש ישראל והזמנים", ורק בר"ה נחלקו אם אומרים קדושת היום עם מלכויות או עם זכרונות.

ונראה לומר דרבי ורשב"ג נחלקו לא רק בברכת קדושת היום, אלא בעצם קדושת היום, מהותו ועיצומו.

דהנה מצינו שני ענינים שונים בראש השנה.

א. מלכויות. ביום זה שהוא תחלת מעשיך, ממליכים את הקב"ה על כל הבריאה, ובמקום לומר הא-ל הקדוש אומרים המלך הקדוש. וכך אמר הקב"ה אמרו לפני מלכויות על מנת שתמליכוני עליכם. וכבר כתב רבינו סעדיה גאון אחד הטעמים של תקיעת שופר, משום שכך מנהג המלכים דבשעה שממליכים מלך חדש תוקעים בשופרות ובחצוצרות, וזה ענין המלכות.

ב. זכרונות. דיום זה הוא יום זכרון תרועה, וביום זה "אתה זוכר כל מעשה עולם ופוקד כל יצורי קדם". וכך אמר הקב"ה לישראל "אמרו לפני זכרונות על מנת שיעלה זכרונכם לפני לטובה" (ר"ה ט"ז ע"א). יום זה יום הדין הוא והקב"ה יושב ודן בו כל באי עולם לחיים ולמוות כאשר ספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו.

ונחלקו רבי ורשב"ג מה עיקר עיצומו של יום, מלכויות או זכרונות ומה עלינו להדגיש בעבודת היום. לשיטת רבינו הקדוש מהות היום ועיצומו במלכויות ומשו"כ אומרים קדושת היום עם ברכת המלכות, ולדעת רשב"ג עיקרו זכרונות ומשו"כ משלבים קדושת היום עם ברכת הזכרון.

ובאמת היו בין גדולי הדורות הצדיקים דרכים שונות. היו מהם שעיקר עבודתם בקודש להדגיש את המלכות, ולהמליך את הקב"ה בשמחה עצומה, "כי קדוש היום לאדוננו", והיו מהם שעיקר עבודתם בזכרונות, בהדגשת חשבון הנפש ואימת יום הדין.

אלו ואלו דברי אלקים חיים, דבאמת שני ענינים אלו הא בהא תל' ומשלימים הם זה את זה דמשום שהקב"ה מלך אנו עבדיו, וכיון שעבדיו אנחנו מחוייבים אנו בעבודתו, ועתידים אנו ליתן את הדין על חדלון ידינו. ומשו"כ אכן תוקעים בשופר ואומרים מלכויות זכרונות ושופרות.

אך מ"מ נחלקו רבי ורשב"ג מה עיקר הדגש בעבודת היום.

ולבי אומר לי עוד בענין זה, דהנה כבר נתבאר במק"א דהתקיעה והתרועה משמשים בערבוביא, התקיעה מבטאת שמחה, והתרועה מבטאת שברון לב (עיין מנחת אשר שיחות מועדים ח"א מאמר כ"ה). ולעומת שתי התקיעות יש תרועה אחת. התרועה באמצע היא, היא הבריה התיכון, לפניה ולאחריה שתי התקיעות. ונראה לומר דשתי התקיעות אחת למלכויות ואחת לזכרונות. זו שלפני התרועה תקיעת מלכות היא, ולכן תקיעה זו קודמת לתרועה, שהרי רק משום שהוא ית"ש מלך על כל הארץ מתייראים אנו מפניו ומריעים בשופר, והתקיעה שלאחר התרועה תקיעת זכרון היא, דלאחר שברון לבב בתרועה ובתשובה שלימה בלב נשבר ונדכא, בטוחים אנו שהקב"ה מוחל וסולח.

ושתי תקיעות אלה של מלכויות ושל זכרונות שלפני התרועה ושלאחריה, תקיעות של שמחה המה, כשם שאנו שמחים במלכות שמים ושמחים אנו להיות עבדיו של מלך, שמחים אנו ובטוחים עליו שייטיב לנו החתימה, וכדברי הטור (סימן תקפ"א) שיש לשמוח בר"ה ולבטוח שע"י תשובה שלימה הקב"ה מוחל וסולח. וכך כתב הטור במתק לשונו:

"ורוחצין ומסתפרין ע"פ המדרש (ילקוט שמעוני רמז תתכ"ה) אמר ר' סימון כתיב (דברים ד' ז') כי מי גוי גדול וגו' ר' חנינא ור' יהושע אומרין איזו אומה כאומה זו שיודעת אופיה של אלקיה פי' מנהגיו ודיניו שמנהגו של עולם אדם שיש לו דין לובש שחורים ומתעטף שחורים ומגדל זקנו ואין הותך צפרניו לפי שאינו יודע איך יצא דינו אבל ישראל אינן כן לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ומגלחין זקנם ואוכלין ושותין ושמחים בר"ה לפי שיודעין שהקב"ה יעשה להם נס לפיכך נוהגין לספר ולכבס בערב ר"ה ולהרבות מנות בר"ה ומכאן תשובה למתעניין בר"ה".

התרועה מבטאת את אימת יום הדין ואת שברון לבנו, והתקיעות של שמחה המה, זו שלפני התרועה שמחת המלכות, וזו שלאחריה שמחת הזכרון.

(מנחת אשר שיחות על המועדים ח"א מאמר כ"ב)

מלכויות וזכרונות משתמשים בערבוביה

הן חזינן ששנים הן ההוספות שתיקנו ונהגו בתפילה בימים אלה. מחד המלכות, וכך אנו חותמין המלך הקדוש, המלך המושפט, ומאידך הזכרון- זכרנו לחיים, זוכר יצוריו לחיים ברחמים, בספר חיים... נזכר ונכתב וכו'.

הרי לן שהמלכות והזכרון משמשים בערבוביא בימים נשגבים אלה.

וכך גם בתקיעת שופר. מחד כתב רבינו סעדיה גאון שע"י תקיעת השופר ממליכים מלכים, וכך ממליכים אנו עלינו מלכו של עולם, מלך מלכי המלכים הקב"ה. אך פן נוסף יש בתקי"ש, "על מנת שיעלה זכרונכם לפני לטובה ובמה בשופר" (ר"ה ט"ז ע"א).

ונראה דאין סתירה בין שני ענינים אלה אלא שני צדדים הם של אותו המטבע. דבאמת שנים המה יסודות המלכות, המשפט והרחמים. מחד גיסא "מלך במשפט יעמיד ארץ". על המלך להשתית את מלכותו על אדני המשפט והדין, לדון את העבריינים ולהעניש את הפושעים. "שום תשים עליך מלך, שתהא אימתו עליך" אמרו חז"ל (סנהדרין פ"ב מ"ה), ועוד אמרו חכמים (אבות פ"ג מ"ב) "הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו". וכך כתב רבינו הגדול רש"י (ברכות י"ב ע"ב) "המלך הקדוש, לפי שבימים אלה הוא מראה מלכותו לשפוט את העולם".

אך על המלך גם לדאוג לבני עמו, לפרנסם ולכלכלם, לספק את צרכיהם ולנהלם ברחמים ובחמלה. מלך שיתעלם מצרכי עמו ולא ישים אל לבו שועתם וזעקתם, מועל בתפקידו ומשמיט מתחתיו את כל זכותו למלוך.

וכשם שהמלכות מתבטאת בשני תחומים, כך גם העבדות, ועל העבד לשמור ולנצור את מצוות המלך משום שעבדו הוא ועל העבד לעבדו ולשרתו ולעשות רצון אדונו. ועוד דשומה עליו לעבדו ולהתקרב אליו כדי לזכות בחמלתו וברחמיו.

ובימים אלה שכל כולם מלכות שמים, המלכות והזכרון כרוכים יחד מן השמים.

(מנחת אשר שיחות על המועדים ח"א מאמר כ"ג)

אבינו מלכנו

א

פונים אנו בימי הדין והרחמים להקב"ה בבקשות ובתפלות "אבינו מלכנו", שהרי אנו קרויים בנים וקרויים עבדים, וכך אנו מתפללים להקב"ה אבינו אתה שהרי בנים אנו ומלכנו אתה שהרי עבדים אנחנו.

אך לכאורה סוגיא ארוכה מופחת על פנינו, הרי נחלקו ר' מאיר ור' יהודה בקידושין (דף ל"ו ע"א) בענין זה. לדעת רבי יהודה "בזמן שנוהגים מנהג בנים קרויין בנים ובזמן שאין נוהגים מנהג בנים קרויים עבדים". ולדעת רבי מאיר בין כך ובין כך קרויים בנים, והלא קיי"ל בכל מקום דר"י ור"מ הלכה כר' יהודה, וא"כ כשאין אנו נוהגים מנהג בנים אין אנו קרויים בנים, ובאיזה זכות אומרים אנו אבינו מלכנו.

אלא שכבר כתב הרשב"א (בשו"ת ח"א סימן קצ"ד ושוב בסימן רמ"ב) דאף דבכל מקום הלכה כר' יהודה, כאן הלכה כר"מ דדייק קרא עיי"ש, והדברים מחודשים מאד.* ולול"ד היה נראה עפ"י מה דאיתא בספרי (דברים פרשת האזינו פיסקא ג') "שחת לו לא בניו מומם, אעפ"י שהם מלאים מומים קרוים בנים לפי דברי רבי מאיר, וכן היה רבי יהודה אומר אין בהם מומים שנאמר 'לא בניו מומם' ונאמר 'זרע מרעים בנים משחיתים' אם כשמשחיתים קרויים בנים אילו לא היו משחיתים על אחת כמה וכמה". הרי לן בדברי הספרי שרבי יהודה מוסיף על דברי רבי מאיר ומסכים לשיטתו, וזה שלא כדברי הגמ' בקידושין. (ועיין בכס"מ פ"ח ה"א מטומאת צרעת שהספרא סמכא טפי מן התוספתא ומסתמא ה"ה לספרי).

אמנם באמת יש בזה סתירה בדברי הספרי דבפיסקא צ"ו איתא ממש כפי שהובא במס' קידושין ושם בגליון צויין שהספרי הוא מקור מחלוקת זו, ואפשר דמשום כך שינה הגר"א את הגירסא וגרס "וכן היה ר' מאיר אומר" (במקום וכן היה ר' יהודה אומר) עיי"ש. ונראה עוד דמטעם אחר אין הלכה בזה כר' יהודה דהנה בב"ב (י' ע"א) איתא:

"שאל טורנסרופוס הרשע את רבי עקיבא אם אלקים אוהב עניים למה אינו מפרנסן... אמר לו ר"ע אמשול לך משל למה הדבר דומה, למלך שכעס על בנו וחבשו בבית האסורין וצוה עליו שלא להאכילו ולא להשקותו, והלך אדם

* אך כבר הבאתי במק"א (מנחת אשר מועדים ח"א סימן ל"ט) מה שלמדתי מדברי רבינו הרמב"ם בג' מקומות דכל כללי הפסק נאמרו רק כאשר נחלקו תנאי ואמוראי בהלכתא פסוקתא ולא במה שנחלקו בעניני מוסר, עבודת ה' וביאור המקראות.

כך כתב בפירוש המשנה במס' סוטה (פ"ג מ"ג) "וכבר אמרתי לך לא פעם שאם נחלקו חכמים באיזה השקפה ודעה שאין תכליתה מעשה מן המעשים הרי אין לומר שם הלכה כפלוגי".

וכך כתב עוד במס' סנהדרין (פ"י מ"ג) "כבר הזכרנו לך כמה פעמים שכל מחלוקת שתהיה בין החכמים ואינה תלויה במעשה אלא קביעת סברה בלבד אין מקום לפסוק הלכה כאחד מהם".

ועוד בה שלישיה במס' שבועות (פ"א מ"ד) "וכבר ביארנו שכל סברא מן הסברות שאין בה מעשה מן המעשים שנחלקו בה חכמים לא נאמר בה הלכה כפלוגי".

הרי לן דקביעת ההלכה אינה באה אלא במחלוקת בעניני המעשים והמצוות ולא כשנחלקו בעניני אמונה וכדו'. ודו"ק בזה.

רעיונות ופרפראות

אחד והאכילו והשקהו, כששמע המלך לא דורון הוא משגר לו, ואנן קרויין
בנים דכתיב 'בנים אתם לה' אלקיכם".

ואף שטורנסרופוס חזר והקשה דבזמן שאין עושין רצונו של מקום קרויים עבדים ולא
בנים, לא מצינו שם שר"ע חזר בו, הרי לן דגם ר"ע נקט דבין כך ובין כך קרויים בנים,
ואם אמרו הלכה כרע"ק מחבירו (עירובין מ"ו ע"ב) ק"ו שהלכה כמותו מתלמידיו והרי
ר"מ ור"י שניהם תלמידי רע"ק היו מרבותינו שבדרום.

ומשום כ"ז נראה דאף כשאין אנו נוהגים כבנים מ"מ רשאים אנו לומר אבינו מלכנו.

ב

ומאז אמרתי כונה פשוטה שיש לכיין באמרנו "אבינו מלכנו". אין בעולם כולו מי
שרוצה להטיב עם זולתו כמו אב שרחמיו על בנו אהובו. הלא אין רחמים כמו רחמי אב
וכל אשר לו ירצה לתת לבנו, אלא שהאב בטבעו מוגבל ביכולתו ולא תמיד ביכולתו לתת
את אשר עם לבו.

מאידך, אין בעולם מי שיכול להטיב עם זולתו כמו מלך. כל אוצרות המלוכה בידו,
לו הכסף ולו הזהב, ולו מלכות ומלוואה. אלא שלא תמיד יש לו ענין ורצון לתת, ולמה
יתן אוצרותיו לכל דורש.

ובכונה זו פונים אנו ומבקשים מהקב"ה, הלא אבינו אתה ורוצה אתה להטיב עמנו,
ומלכנו אתה והכל בידך, תבל ומלוואה שלך המה, חננו ועננו.

אלא שלרגע יש לנו להתבונן אם אכן אבינו הוא ורצונו להטיב ומלכנו הוא ובידו
להטיב, מי מעכב? אנו מעכבים, כי כך גזרה חכמתו ית"ש שעל החוטא לשוב בתשובה
שלימה ורק כך יכופר עון, וכשנשוב אליו ונדבוק בו יחוננו ויברכנו ברכות שמים מעל עד
בלי די.

אבינו מלכנו חננו ועננו כי אין בנו מעשים

עשה עמנו צדקה וחסד והושיענו

(מנחת אשר שיחות על המועדים ח"א מאמר ל"ז)

אל תבוא במשפט עמנו כי לא יצדק לפניך כל חי

"אל תבא במשפט עמנו כי לא יצדק לפניך כל חי, מלפניך משפטי יצא עיניך תחזינה מישרים".

לכאורה יש כאן סתירה מיניה וביה, מחד מבקשים אנו שהקב"ה לא יבא במשפט עמנו, ותוך כדי דיבור מבקשים אנו מלפניך משפטי יצא?

ונראה לבאר דהנה בכל משפט יש תובע ויש נתבע המתדיינים זה עם זה, ושניהם מתדיינים לפני השופט.

מבקשים אנו מאבינו שבשמים שהוא יהיה השופט אבל חלילה לא יהיה התובע העומד מולנו לתבוע חובתנו, וזה שאנו אומרים אל תבא במשפט עמנו...

אלא מלפניך משפטינו יצא... כי אז עיניך תחזינה מישרים.

ובדרך דרש נוסף, "אמת כי אתה הוא דיין ומוכיח וידע ועד".

אתה יכול להיות גם דיין וגם מוכיח, אבל מבקשים אנו ש"תפתח את ספר הזכרונות ומאליו יקרא", לא אתה אבינו אב הרחמן תקרא את כתב התביעה, אלא מאליו יקרא, אהיה אתה דיין אבל לא מוכיח.

(מנחת אשר שיחות על המועדים ח"א מאמר ל"ח)

הנה יום הדין

"ובשופר גדול יתקע, וקול דממה דקע ישמע, ומלאכים יחפזון, וחיל ורעדה יאחזון, ויאמרו הנה יום הדין" (תפלת ונתנה תוקף).

כתב ביערות דבש (ח"א דרוש ו') רעיון נפלא לבאר מה שאמרו חז"ל דע"י תקיעת השופר מערבבין את השטן (ר"ה ט"ז ע"ב) וברש"י שם "כשישמע ישראל מחבבין את המצוות מסתמין דבריו". והביא את דברי הגמ' במו"ק (ט"ז ע"א) שמנדין ומחרימין ע"י

רעיונות ופרפראות

שופר וע"י תקיעת השופר מכריזין על הדין, וזה שאומרים אנו "ובשופר גדול יתקע... ויאמרו הנה יום הדין לפקוד על צבא מרום בדין".

ובנוהג שבעולם הנאשם והנתבע משתדל לדחות את המפשט מחשש שמוא ימצא אשם ויענש, ורק כאשר בטוח הוא ללא צל של ספק בצדקתו אין הוא למשפט כדי שצדקתו תצא לאור. וכאשר בני ישראל תוקעין בשופר ומכריזים בכך על תחילת המשפט, ומוכיחים במעשיהם שאין אנו חוששין מן הדין כי בטוחים אנו שהקב"ה ימחל ויסלח ויוצא צדקתנו לאור, ובכך מסתתמין דבריו.

(מנחת אשר שיחות על המועדים ח"א מאמר ל"ח)

לצופה נסתרות ביום דין

"לצופה נסתרות ביום דין לקונה עבדיו בדין" (מתוך התפילה לימים הנוראים).

עבד שנמצא בעל מום ולסטים מזוין מקח טעות הוא וכל העבדות בטלה. (קידושין י"א ע"א ועי"ש ברש"י ובתוס').

חרדים אנו אפוא, הלא בעלי מומין אנו, וחוטאים אנו, ושמוא הקב"ה יפקיר אותנו ויטען מקח טעות. ביום קדוש ונשגב זה ראש השנה, כאשר משתוקקים אנו בכל לב להמליך את הקב"ה עלינו ועל כל העולם כולו, מתאווים אנו לומר אנו עבדיך ואתה מלכנו, מתייראים אנו שמוא יאמר הקב"ה מקח טעות יש כאן ואין אתם עבדי כלל.

אך במומים שבגלוי אין המקח בטל שהרי סבר וקיבל, (כמבואר שם בקידושין).

ולכן אנו אומרים לצופה נסתרות ביום דין, הלא צופה נסתרות אתה, צופה דורות מראש ובוחן כליות ולב, והכל גלוי וידוע לפניך, א"כ לקונה עבדיו בדין, ואי אפשר לך לטעון מקח טעות!

(מנחת אשר שיחות על המועדים ח"א מאמר ל"ח)